

Nr 353.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen; given Stockholms slott den 22 april 1921.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Birger Ekeberg.

Förslag

till

Lag

om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen.

Härigenom förordnas, att 15, 17—21, 23—28, 30—33, 54, 56, 59, 69, 79, 80, 83, 87, 95 och 96 §§ i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen skola erhålla följande ändrade lydelse.

15 §.

Val — — — — — kännetecken.

Å valsedel skall, på sätt formulär 1 vid denna lag utvisar, ovanför namnen utsättas partibeteckning (partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av valmän eller för viss meningsriktning); och skall sedeln jämväl i övrigt avfattas i överensstämmelse med nämnda formulär.

Varje valsedel må å sedelns vänstra sida upptaga högst två namn utöver det antal riksdagsmän valet avser. Namnen skola uppföras var för sig i de särskilda rummen och gälla själva riksdagsmannavalet samt, i den mån namnen därvid icke tagas i anspråk, val av efterträdare åt avgången riksdagsman. För efterträdarevalet må dessutom i motsvarande rum å sedelns högra sida uppföras högst två namn för vart och ett av de för själva riksdagsmannavalet upptagna namnen. Upptager rum å sedelns högra sida två namn, skola de förekomma det ena under det andra.

Blanketter till valsedlar skola finnas tillgängliga vid valet.

17 §.

Ogill — — — — — med avsikt där anbragt;
vilken saknar partibeteckning eller upptager sådan å annat ställe än ovanför namnen;
vilken icke upptager något giltigt namn.

18 §.

Är något namn å valsedel överstruket, eller framgår med avseende å något där förekommande namn ej fullt otvetydigt, vem som därmed

åsyftas, eller upptager valsedel namn på någon, som ej är valbar, anses sådant namn såsom obefintligt.

Finnas å valsedel flera namn för själva riksdagsmannavalet än som enligt 15 § är medgivet, eller äro namn, som särskilt upptagits för val av efterträdare åt riksdagsman, flera än två, anses det eller de sista, övertaliga namnen såsom obefintliga.

För val av efterträdare särskilt upptaget namn, som saknar motsvarande namn för själva riksdagsmannavalet, anses såsom obefintligt.

19 §.

1. Sedan valsedlarna ordnats efter partibeteckning, skall inom varje parti, till den utsträckning, som för utseendet av stadgat antal riksdagsmän är nödig, genom särskilda sammanräkningar bestämmas ordning mellan de namn å partiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet.

Vid varje sammanräkning gäller valsedel allenast för ett namn.

2. Vid första sammanräkningen gäller valsedel för det namn, som står först å sedeln.

Partiets valsedlar ordnas i grupper så, att sedlar med samma första namn bilda en grupp.

Valsedlarna inom varje grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal. Samma tal är också jämförelsetal för det namn, som står först på gruppens valsedlar.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller första platsen i ordningen.

3. Vid varje följande sammanräkning gäller valsedel för det namn, vilket, bortsett från namn, som redan erhållit plats i ordningen, står främst å sedeln.

Den eller de grupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående sammanräkning gällde för det namn, som erhöll plats i ordningen, upplösas, och nämnda valsedlar ordnas i nya grupper så, att sedlar, som vid den pågående sammanräkningen gälla för ett och samma namn, bilda en grupp; däremot bibehållas övriga befintliga grupper oförändrade.

Valsedlarna inom varje nybildad grupp räknas, och deras antal utgör gruppens rösttal.

För de namn, för vilka finnas gällande valsedlar, beräknas rösttal och jämförelsetal.

Rösttalet för ett namn är lika med rösttalet för den grupp eller sammanlagda rösttalet för de grupper, vilkas valsedlar gälla för namnet.

Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess rösttal, där icke grupp av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut

utdelad plats. Har så skett, erhålles namnets jämförelsetal genom att dela dess rösttal med det tal, som motsvarar den del, gruppen tagit i besättandet av plats eller platser, som utdelats (gruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gälla för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa gruppers sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en grupp beräknas sålunda, att gruppens rösttal delas med största jämförelsetalet vid sammanräkningen närmast före gruppens bildande.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, erhåller plats i ordningen.

4. Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas i decimaler, två till antalet. Höjning av den sista decimalsiffran må ej äga rum.

20 §.

1. Skola två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna sålunda, att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, vilket för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Plats, som blivit ett parti tilldelad, besättes genast så, att partiets första plats tillerkännes den, vars namn är det första i ordningen inom partiet, partiets andra plats den, som bär andra namnet i ordningen, partiets tredje plats den, som bär tredje namnet i ordningen, och så vidare efter samma grund, ändå att den, som är berättigad till platsen, redan fått sig tillerkänd plats från ett eller flera andra partier.

Jämförelsetalet är lika med partiets rösttal, så länge partiet ännu icke fått sig någon plats tilldelad. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så, att partiets rösttal delas med det tal, som motsvarar antalet av partiet tilldelade platser, ökat med 1. Har samma person erhållit platser från två partier, skall dock, vid beräkning av det antal platser, som utdelats, vardera platsen anses blott såsom en halv plats; har någon erhållit platser från tre partier, anses varje sådan plats såsom en tredjedels plats; och så vidare efter samma grund.

Har ett parti redan fått sig tilldelad plats så många gånger, som motsvarar antalet av de namn å partiets valsedlar, vilka avse själva riksdagsmannavalet, varde det från vidare jämförelse uteslutet.

2. Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den, vars namn står främst i ordningen inom det parti, som, enligt vad i 1 mom. sägs, har största jämförelsetalet.

21 §.

1. Sedan valet av riksdagsmän blivit avslutat, skall för varje riksdagsman företagas en ny sammanräkning inom det parti, för vilket han

blivit vald, för utseende av efterträdare åt riksdagsmannen. Har riksdagsman fått sig tillerkänd plats från flera partier, anses han vald för det parti, från vilket plats först tilldelades honom.

Vid varje ny sammanräkning tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka gällde för riksdagsmannens namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller som hel röst. Med iakttagande av att namn å någon, som blivit utsedd till riksdagsman, anses såsom obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn, som står främst av de för den ifrågavarande riksdagsmannen särskilt upptagna efterträdarenamnen, eller, om sådant namn ej finnes, det namn för själva riksdagsmannavalet, som står främst å sedeln, eller, om ej heller sådant namn finnes, det namn, som står främst bland samtliga efterträdarenamnen å sedeln.

Den, som erhållit högsta rösttalet, är vald till efterträdare.

2. Där någon, som blivit utsedd till riksdagsman, vid valtillfället avsäger sig uppdraget, skall valförrättaren förklara den avgångnes efterträdare vald i den avgångnes ställe. I sammanhang härmed utses jämlikt de i 1 mom. stadgade grunder efterträdare åt den sålunda valde, så ock åt annan riksdagsman, för vilken den valde tillika må hava varit efterträdare; och skall vid utseende av efterträdare åt riksdagsman, som själv varit efterträdare, så förfaras, som gällde det att utse efterträdare åt den ursprungligen valde riksdagsmannen.

Skulle efterträdare vid valtillfället avsäga sig sitt uppdrag, utses ny efterträdare enligt förut i detta moment givna bestämmelser.

23 §.

Hava vid valet riksdagsmän icke blivit till föreskrivet antal utsedda, anställles genast nytt val för utseende av felande antal riksdagsmän jämte efterträdare.

För utseende allenast av efterträdare må nytt val ej anställas.

24 §.

Vid rösternas sammanräknande användas av Konungen fastställda blanketter med anvisningar, och skall vid valet föras protokoll enligt formulär, som av Konungen fastställles.

De avgivna valsedlarna skola av valförrättaren inläggas under försegling, de godkända och de underkända var för sig, samt jämte valprotokollet ofördröjligen insändas till den Konungens befallningshavande, som enligt vad i riksdagsordningen stadgas har att taga befattning med valet. Sker insändandet med allmänna posten, skall försändelsen assureras.

25 §.

Fullmakt — — — — — Ort och tid.

Valförrättaren låte ofördröjligen utan lösen tillstålla utsedd efterträdare utdrag av valprotokollet i vad det efterträdaren rör.

26 §.

Har riksdagsman annorledes än i 21 § 2 mom. sägs avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, och skall platsen besättas från den valkrets, som utsett den avgångne, eller har efterträdare annorledes än i nämnda moment sägs avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, då skall Konungens befallningshavande vid offentlig förrättning, som hålles så snart ske kan och varom underrättelse minst åtta dagar förut meddelas genom anslag och medelst tryck så som med Konungens befallningshavandes kungörelser vanligen förfäres, företaga erforderliga åtgärder enligt de i 21 § 2 mom. och 22 § angivna grunder för utseende, i förra fallet av ny riksdagsman jämte efterträdare och i senare fallet av ny efterträdare.

Vid förrättningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

27 §.

Vid förrättning, som i nästföregående paragraf avses, skall Konungens befallningshavande i protokoll upptaga de föreliggande omständigheterna samt uppgift å envar, som på grund därav blivit utsedd till riksdagsman eller efterträdare. Sedan detta protokoll vid förrättningen upplästs, utfärde Konungens befallningshavande omedelbart fullmakt för utsedd riksdagsman och låte ofördröjligen utan lösen tillstålla utsedd efterträdare utdrag av protokollet i vad det efterträdaren rör.

Fullmakt, som nu sagts, skall vara av följande lydelse:

»Sedan» N. N. — — — — — Ort och tid.

28 §.

Finnes i fall, som i 26 § avses, å valsedlarna icke namn å någon, som kan inträda såsom ledamot i avgången riksdagsmans ställe, skall nytt val anställas för utseende av riksdagsman jämte efterträdare.

Omfattar valkretsen landstingsområden, tillhörande olika län, skall Konungens befallningshavande, som verkställer förrättningen, hos Konungen anmäla behovet av nytt val för ledighetens fyllande.

Är riksdagsman utsedd, men finnes å valsedlarna icke namn å någon, som kan inträda såsom efterträdare, skall därvid bero.

30 §.

För valen till andra kammaren indelas riket i tjuguuåtta valkretsar, nämligen:

Stockholms stad;

Malmöhus läns norra valkrets, innefattande Luggude, Rönnebergs, Onsjö, Harjagers, Frosta och Färs härad samt städerna Hälsingborg, Landskrona och Eslöv;

Malmöhus läns södra valkrets, innefattande Torna, Bara, Oxie, Skytts, Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads härad samt städerna Malmö, Lund, Ystad, Trälleborg och Skanör med Falsterbo;

Göteborgs och Bohus läns landstingsområde;

Göteborgs stad;

Älvsborgs läns norra valkrets, innefattande Nordals, Sundals, Valbo, Tössbo, Vedbo, Flundre, Väne, Bjärke, Vätle, Ale, Kullings och Gäsene härad samt städerna Åmål, Vänersborg, Alingsås och Trollhättan;

Älvsborgs läns södra valkrets, innefattande Ås, Kinds, Redvägs, Marks, Vedens och Bollebygds härad samt städerna Borås och Ulricehamn; vart och ett av rikets övriga län.

31 §.

1. Valkrets, som består av en stad, skall delas i lämpligt antal valdistrikt.

32 §.

1. Förslag om — — — — olik valdistrikt.

Utan föregående framställning vare Konungens befallningshavande berättigad och i fall, varom stadgas i 31 § 1 och 5 mom., pliktig att om indelning i valdistrikt eller ändring i redan skedd indelning förordna, sedan på landet kommunalstämma och i stad stadsfullmäktige beretts tillfälle att i ärendet avgiva yttrande. Om ändring — — — — för kommunalfullmäktigeval.

Beslut angående — — — — upprättade röstlängden.

33 §.

För varje valdistrikt å landet skall finnas en valnämnd av fem inom distriktet boende personer. Ordförande i denna nämnd jämte suppleant

för honom förordnar Konungens befallningshavande årligen före februari månads utgång. De fyra ledamöterna jämte två suppleanter väljas varje år å ordinarie kommunalstämma i mars eller, i kommun, där fullmäktige finnas, å fullmäktiges ordinarie sammanträde i samma månad. Det åligger i förra fallet kommunalstämmans och i senare fallet kommunalfullmäktiges ordförande att ofördröjligen utan lösen låta tillstålla en var av de valda ledamöterna och suppleanterna i valnämnden ett utdrag av stämmaprotokollet, i vad dem rör. Om de personers namn och bostad, som blivit till ordförande och suppleant för honom utsedda, låter Konungens befallningshavande i länskungörelserna meddela underrättelse.

54 §.

1. Val i hela riket till andra kammaren förrättas, då valen ske på grund av 17 § 1 mom. riksdagsordningen, å tredje söndagen i september månad samt i fall, som i 17 § 2 mom. riksdagsordningen avses, å den sön- eller helgdag, som av Konungen bestämmes.

I stad må dock valet av Konungens befallningshavande utsättas att äga rum å den söckendag, vilken infaller närmast före sön- eller helgdag, som ovan sagts.

Då synnerliga skäl därtill äro, må Konungen förordna, att val till andra kammaren för viss valkrets skall förrättas å annan dag än i första stycket sägs, dock att val på grund av 17 § 1 mom. riksdagsordningen alltid skola utsättas till dag under september månad.

2. Annat val till andra kammaren än i 1 mom. sägs förrättas å sön- eller helgdag. I stad, som bildar egen valkrets, må dock valet av Konungens befallningshavande utsättas att äga rum å söckendag, som infaller omedelbart före sön- eller helgdag, och i annan stad å söckendagen närmast före sön- eller helgdag, som för valkretsen i övrigt bestämmes till valdag. Då synnerliga skäl därtill äro, må Konungen förordna, att valet skall hållas å annan dag än i förevarande moment sägs.

56 §.

Valförrättare vare på landet valnämnden; i stad, som utgör ett valdistrikt, magistraten; och i annan stad magistratens deputerade, varom i 91 § här nedan sägs.

59 §.

Vid — — — — — kännetecken.

Å valsedel skall ovanför namnen utsättas partibeteckning (parti-

namn eller annan beteckning i ord för viss grupp av väljare eller för viss meningsriktning).

Namnen skola å valsedeln uppföras i en följd, det ena under det andra, och må utgöra högst två utöver det antal riksdagsmän valet avser.

Valsedel — — — — — åsyftas.

69 §.

När — — — — — avslutad.

Omedelbart därefter uttagas valkuverten ur valurnan och räknas öppnade. I det protokoll, som i överensstämmelse med formulär 2 vid denna lag samt i formuläret gjorda anvisningar skall föras vid förrättningen, antecknas antalet valkuvert. Jämväl — — — — — i valet.

Valkuverten — — — — — valkuverten inlagts.

79 §.

Ogill — — — — — med avsikt där anbragt;
vilken saknar partibeteckning eller upptager sådan å annat ställe än ovanför namnen;

vilken icke upptager något giltigt namn.

Finnas — — — — — ogilla.

80 §.

Är något namn å valsedel överstruket, eller framgår med avseende å något där förekommande namn ej fullt otvetydigt, vem som därmed åsyftas, eller upptager valsedel namn på någon, som ej är valbar, anses sådant namn såsom obefintligt.

Finnas å valsedel flera namn än som enligt 59 § är medgivet, anses det eller de sista, övertaliga namnen såsom obefintliga.

83 §.

Vid rösternas sammanräknande användas av Konungen fastställda blanketter med anvisningar, och låte Konungens befallningshavande vid förrättningen föra protokoll enligt formulär, som av Konungen fastställles.

Samtliga valsedlar inläggas, de godkända och de underkända var för sig, i omslag, vilka, innan förrättningen avslutas, förses med minst två närvarandes sigill. De sålunda inlagda valsedlarna skola förvaras intill utgången av den tid, för vilken valet gäller.

87 §.

1. Har någon, som blivit vald till riksdagsman, av sagt sig uppdraget eller eljest avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit vald, då skall Konungens befallningshavande ofördröjligen vid offentlig förrättning, så kungjord, som i 26 § sägs, verkställa ny röstsammanräkning inom det parti, för vilket den avgångne blivit vald. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti, från vilket plats först tilldelades honom.

Vid den nya sammanräkningen tages hänsyn blott till de valsedlar, vilka gällde för den avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen. Varje valsedel gäller såsom hel röst, och röstvärdet skall tillgodoräknas den av de förut ej valde, vilkens namn står främst på sedeln. Den, som erhållit högsta rösttalet, inträde såsom ledamot i den avgångnes ställe. Mellan lika rösttal skilje lotten.

Efter sammanräkningens avslutande skola valsedlarna åter inläggas under försegling.

2. Lag samma vare, där riksdagsman, som blivit utsedd jämlikt 1 mom., avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd; och skall vid den nya sammanräkningen såsom förut hänsyn tagas blott till de valsedlar, som gällde för den först avgångnes namn vid den sammanräkning, då namnet tilldelades plats i ordningen.

95 §.

Valnämnden — — — — — verkställas.

Kostnaden för dessa anordningar och för kungörande, som åligger valnämndens ordförande eller magistrat, samt utgifter för stämplars skola gäldas av kommunerna, vilka jämväl hava att tillhandahålla lämpliga vallokaler. Valkuvert och de i 69 § nämnda omslag bekostas av statsverket.

96 §.

Ytterkuvert och innerkuvert, varom i 63 och 74 §§ sägs, skola vara av ogenomskinligt papper och försedda med ändamålsbeteckning samt, vad varje särskilt slag angår, lika till storlek och beskaffenhet.

Formulär — — — — — fastställas av Konungen.

Övergångsstadgande.

Denna lag träder med nedan stadgade undantag i kraft den 1 juli 1921.

Vid tiden för lagens trädande i kraft bestående indelning i val-distrikt skall oberoende av den nya lagen gälla, till dess annorlunda varder förordnat i den ordning 32 § föreskriver.

Har riksdagsman, som blivit utsedd enligt äldre lag, avgått före utgången av den tid, för vilken han blivit utsedd, skall vid ledighetens fyllande äldre lag tillämpas.

Formulär 2.

Formulär till protokoll vid riksdagsmannaval.

Protokoll i N. N. valdistrikt vid val av
ledamot i riksdagens andra kammare å — — —
(vallokalen) i — — — (orten) den — — —
(dag, månad och år).

Till förrättande av det riksdagsmannaval, som blivit utsatt att hållas här-
städes denna dag, sammanträdde klockan — — — — den för sådant ändamål ut-
sedda valnämnd (eller i stad, som utgör ett valdistrikt: »stadens magistrat»; eller
i stad, som består av flera valdistrikt: »magistratens deputerade»).

-----¹
Valet fortgick till klockan — — — — eftermiddagen med uppehåll — — —²
-----³

Vid valet avlämnades i vederbörlig ordning — — —⁴ valkuvert. Antalet av de
personer, som enligt anteckningarna i röstlängden deltagit i valet, utgjorde — — —.⁴
-----⁵

Samtliga valkuvert inlades i — — —⁴ omslag, vilket (vilka) förseglades med —
— —⁶ sigill, som här nedan finnas avtryckta.
-----⁷

Vid protokollet
N. N.

(Avtryck
av
sigill)

(Avtryck
av
sigill)

Att detta protokoll vid valförrättningen upplästs och befunnits riktigt, bekräftas,
N. N.

Ordförande vid valet.

N. N.

N. N.

Anvisningar:

¹ Har valet till följd av gudstjänst ej kunnat börja å bestämd tid, varde det här anmärkt.

² Här angives tiden, varunder uppehåll i förrättningen, även på grund av gudstjänst, ägt rum.

³ Har någon förvägrats att utöva rösträtt, varde det, med tydligt angivande av personens namn och
orsaken till denna vägran, här anmärkt.

⁴ Antalet.

⁵ Skulle antalet valkuvert icke vara lika med antalet personer, som enligt anteckningarna i röstläng-
den deltagit i valet, angivas här sannolika anledningarna till detta förhållande.

⁶ Antalet, som skall vara *minst två*.

⁷ Här upptages vad i övrigt förekommit av beskaffenhet att bära i protokollet antecknas.

Utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott fredagen den 22 april 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON, BESKOW.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Ekeberg, anmälde ett av 1919 års proportionsvalssakkunniga avgivet betänkande och anförde därvid följande:

Sedan de, jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande, den 28 november 1919 av dåvarande chefen för justitiedepartementet tillkallade proportionsvalssakkunniga den 10 mars 1920 avgivit betänkande med utredning och förslag angående åtgärder till förebyggande av s. k. masskassering vid val till andra kammaren samt en del andra frågor rörande riksdagsmannavalen och dessa förslag dels upptagits och framlagts i propositioner till 1920 års riksdag samt av sagda riksdag i huvudsak antagits (Sv. författningssamling 1920 nr 276, 1921 nr 20), dels ock, sedan riksdagen därtill anslagit medel, givit anledning till av Kungl. Maj:t företagna administrativa åtgärder, hava nämnda sakkunniga i ett andra betänkande, avgivet den 18 april 1921, behandlat frågan angående det proportionella valsättet vid val till riksdagen.

De sakkunniga hava vid sin utredning icke såsom 1911 års proportionsvalssakkunniga varit bundna vid ett fasthållande av grunderna för nu gällande valmetod. I överensstämmelse härmed hava de tagit under behandling frågan om det proportionella valsättet till riksdagen i hela dess vidd. Betänkandet inledes också med en principiell utredning av

motsatsen mellan »partimetod» och »personmetod». Ehuru de sakkunniga komma till den slutsatsen, att den senares ideella företräden framför den förra äro uppenbara, finna de förutsättningarna ännu icke vara för handen för en så radikal omändring av valsättet, som en övergång till personmetod skulle innebära. De föreslå emellertid en undersökning, närmast med hänsyn till första kammaren, av detta tills vidare endast i den brittiska världen tillämpade förfarande.

Första kammaren.

Dels med hänsyn till det nyssnämnda, dels enär det egentligen är beträffande andra kammaren, som reformfrågan besitter större aktualitet, föreslå de sakkunniga inga så vittgående förändringar med avseende på valen till första kammaren som med avseende på valen till den andra. Officiellt kandidatnominerings- och förbunds förfarande, som ingår i förslaget angående de senare, återfinnes icke i förslaget rörande förstakammarvalen. Sådant torde, mena de sakkunniga, icke vara av behovet påkallat beträffande de sistnämnda valen utan snarare förefalla som en onödigt stor apparat, när fråga är om en så liten och koncentrerad väljarekår. Partibeteckningarna bibehållas. De sakkunniga uttala härom, att det inom den begränsade valkorporationen icke torde erbjuda någon större svårighet för ett parti att värna sig mot illojalt tillägnande från ett annat partis sida av dess partibeteckning. Partibeteckningarna göras därjämte obligatoriska, då det synes onödigt att belasta metoden med de döda bestämmelserna om den »fria gruppen». I överensstämmelse med avsikten att låta valsättet till första kammaren tills vidare undergå så få förändringar som möjligt hava de sakkunniga icke för dessa val föreslagit den »personröstning med subsidiär liströstning», som ingår i förslaget rörande andra kammaren.

*De sakkunniga.
Översikt.*

Förslagets väsentliga nyheter med hänsyn till förstakammarvalen utgöras av den till införande föreslagna sammanräkningsmetoden samt nya stadganden angående ersättarevalen.

Sammanräkningsförfarandet är detsamma som det, vilket — frånsett nyssnämnda »personröstning» — föreslås för andrakammarvalen. Till dess huvudprinciper återkommer jag senare.

Nytt sammanräkningsförfarande.

Vad angår ersättarevalen till första kammaren, har frågan rörande dessas omordnande ofta varit på tal och senast aktualiserats genom riksdagens skrivelse den 30 maj 1919 (nr 268) angående utvidgningen av den politiska rösträtten m. m. I det utskottsutlåtande (första särsk. utsk:s utl. nr 1), som ligger till grund för denna skrivelse, erinrades om, att

Nytt tillvägagångssätt vid ersättarevalen.

det satts i fråga, huruvida icke i samband med den förestående förlängningen av valperioden till första kammaren en omläggning i vissa hänseenden av ersättareinstitutionen kunde anses erforderlig. Erfarenheten hade redan visat, dels att vid kandidatlistors uppsättande tillbörlig omsorg ej alltid ägnades åt utväljandet av de namn, vilka först vid ett ersättareval beräknades komma i betraktande, dels att de regler för rösternas sammanräkning, som för detta fall gällde, ofta verkat på ett sätt, som ej kunde anses överensstämmande med valmännens avsikter. Det vore enligt utskottets mening uppenbart, att, då valperiodens längd ökades och sålunda med all sannolikhet ersättare komme att inkallas i större utsträckning än nu vore fallet, skärpt uppmärksamhet måste ägnas åt dessa förhållanden, som för förstakammarbildningen ingalunda vore utan betydelse. Möjligen kunde de påpekade olägenheterna i någon mån undanröjas genom en så beskaffad anordning, att vid själva valtillfället bleve fastslaget, vilka personer, som vid uppkommande ledigheter hade att ingå som ledamöter i första kammaren. Utskottet erinrade om, att ett sådant syfte vunnes vid riksdagens utskottsval därigenom, att efter valet av ledamöter ett särskilt suppleantval ägde rum, och vid landstingsmannavalen därigenom, att särskild sammanräkning av de vid valet avgivna rösterna omedelbart skedde för utseende av suppleanter. Utskottet vore emellertid icke i tillfälle att framlägga något förslag om dylika bestämmelser för förstakammarvalens vidkommande och kunde icke ens med säkerhet bedöma, huruvida och i vad mån det över huvud taget låte sig göra att genom lagstiftningsåtgärder råda bot för de anmärkta missförhållandena. Med hänsyn till frågans vikt hemställdes emellertid, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en utredning.

Av det anförda utskottsutlåtandet framgår, anmärka de sakkunniga, att det huvudsakligen är två önskemål riksdagen vill tillgodose, nämligen dels att intresset för ersättarevalen till första kammaren höjes, dels att resultatet av uträkningen måtte bättre komma att motsvara valmännens avsikter. Vad det senare önskemålet beträffar, hålla de sakkunniga före, att införandet år 1914 av absolut rangordning vid ersättarevalen varit av sådan effektivitet i förevarande hänseende, att någon mera genomgripande reform därutöver knappast är av nöden. I någon mån torde ytterligare förbättring åstadkommas genom det för det ordinarie valet föreslagna nya sammanräkningsförfarandet.

I fråga om det förstnämnda önskemålet åter föreslå de sakkunniga beträdandet av den av det särskilda utskottet i dess nyss anförda utlåtande anvisade utvägen att, i stället för att uppskjuta ersättareuträk-

ningen, tills ledigheten inträffar, företaga den i sammanhang med det ordinarie valet. De sakkunniga föreslå ersättarevalets förrättande genom samma valakt som den, varigenom de ordinarie ledamöterna utses. Till förstärkande av det personliga ersättarskap, som redan nu i viss mån är för handen, skall därvid ett sådant formulär för valsedel vid val till första kammaren användas, att sedeln avdelas i en vänster- och en högerkolumn, den förra avsedd för de för själva riksdagsmannavalet upptagna namnen, den senare för ersättarenamnen. I den vänstra kolumnen skola namnen uppföras var för sig i särskilda rutor. Mot varje ruta å den vänstra sidan svarar å den högra en särskild ruta, i vilken må kunna uppföras ett eller två namn, vilka framför andra skola komma i betraktande vid val av efterträdare åt den i förstnämnda ruta angivna riksdagsmannen i den ordning, vari de uppförts. Såsom antytts, skall emellertid anordningen icke hava obligatorisk karaktär. Den, som vill rösta i överensstämmelse med det nuvarande tillvägagångssättet, använder sig ej av valsedelns högerkolumn, i vilket fall, vad hans valsedel beträffar, namnen vid ersättarevalet komma i betraktande uteslutande enligt samma regler som de nu gällande. För den närmare motiveringen ävensom detaljerna vid ersättaruträkningen hänvisar jag till betänkandet s. 60—64.

Då den av de sakkunniga föreslagna sammanräkningsmetoden synes mig besitta avgjorda företräden framför den nuvarande, anser jag mig böra biträda de förslag till ändringar i vallagen, som de sakkunniga i detta stycke framlägga, varvid dock förutsättningen givetvis är, att det nya förfarandet kommer till användning även vid andrakammarvalen.

Departements-
chefen.

De sakkunnigas förslag i fråga om tillvägagångssättet vid ersättareval synas mig väl ägnade att tillmötesgå önskemålet att åt ersättarevalet bereda en plats, som bättre än den nuvarande ordningen svarar mot dess vikt. Även jag är lika med de sakkunniga av den mening, att ett val, vars resultat omedelbart konstateras, måste tillvinna sig större intresse från valmännens sida och därför också förrättas med större omsorg än ett val, om vilket man icke vet, huruvida det över huvud kommer att följas av någon röstsammanräkning, och där denna under alla förhållanden uppskjutes till en obestämd framtid. De särskilda av de sakkunniga föreslagna anordningarna med avseende på valsedlarnas utfyllande bereda en möjlighet att åt den ordinarie representanten giva en efterträdare av samma åsikts- eller intressenyans. Jag tillstyrker sålunda de sakkunnigas förslag rörande ersättareval till första kammaren.

*Andra kammaren.**De sakkunniga.*

Riksdagsskrivelsen av den 22 maj 1918 (nr 226), vari hemställdes om den utredning av valsättet, som de sakkunniga nu hava verkställt, framhåller tre huvudfrågor, vilka riksdagen anser vid utredningen särskilt böra komma till beaktande. Dessa huvudfrågor äro: 1) åstadkommande av en exaktare proportionell representation, 2) frågan om skydd för partibeteckning samt 3) den otillfredsställande ordningen för platsernas fördelning inom partier. De sakkunniga hava ingående behandlat vart och ett av dessa spörsmål och framställt förslag till åtgärder i syfte att avhjälpa de brister, som i nämnda avseenden kunna anses vidlåda nu gällande ordning för proportionella val till andra kammaren.

Fördelningen av platserna mellan väljargrupperna.

Vad först angår fördelningen av platserna mellan väljargrupperna, hava de sakkunniga, efter att med siffror hava påvisat, att denna fördelning icke är exakt proportionell, undersökt de åtgärder, vilka kunna komma i fråga för proportionalitetens förbättrande. De hava därvid upptagit till behandling men på anförda skäl avvisat förslaget om att avlösa d'Hondts regel med en annan fördelningsregel, »valkvot och största överskott». De hava vidare undersökt och likaledes avstyrkt systemet med tilläggsmandat, sådant som bl. a. förekommer i Danmark, ävensom ett till de sakkunniga inlämnat förslag om ett annat utjämningsförfarande, enligt vilket efter valkretsvalens förrättande en överföring av mandat från valkrets till valkrets i ändamål att åstadkomma exakt motsvarighet mellan röstsiffror och antal representantplatser skulle äga rum. Såsom ett av huvudargumenten mot såväl valkvotsregeln som de ifrågavarande metoderna för ett utjämningsförfarande anförde de sakkunniga, att personmomentet i valakten genom deras tillämpande kan förväntas bliva lidande och partimomentet över hövan gynnat. Särskilt gäller detta om valkvotsregeln och det inlämnade förslaget till överföringsförfarande, så till vida som de allt för mycket förbise den självständiga betydelsen av valkretsvalen. Jag hänvisar i övrigt till de sakkunnigas motivering i betänkandet s. 110—133.

Valkretsarnas förstörande.

Till mera positiva resultat hava de sakkunniga funnit utredningen av frågan om en annan åtgärd till proportionalitetens förbättrande, nämligen förstöringen av valkretsarna, böra leda.

Historik.

Valkretsfrågan har helt naturligt spelat en framskjuten roll i det proportionella valsättets historia i vårt land. Redan den år 1902 tillsatta proportionsvalskommittén framhöll i sitt 1903 avgivna betänkande, att

det av densamma förordade valsystemet förutsatte stora valkretsar. Lämpligast syntes vara att låta valkretsarna sammanfalla med länen, och kommitterade föreslogo också, att länsindelningen skulle läggas till grund för rikets indelning i valkretsar vid andrakammarvalen. Med hänsyn till de olikartade geografiska förhållandena i skilda delar av landet måste dock vissa avvikelser från den antagna grundregeln vidtagas. Sålunda uppdelades enligt 1903 års förslag 6 län i vardera 2 kretsar, varjämte utom Stockholms stad städerna Göteborg och Malmö var för sig skulle bilda egna kretsar. Inalles skulle härigenom skapas 33 valkretsar.

1903 års kommittéförslag upptogs av Kungl. Maj:t vid 1904 och 1905 års riksdagar samt upprepades vid 1906 års riksdag i ett flertal motioner. Inom riksdagen hyste man emellertid betänkligheter emot att införa valkretsar av sådan storlek. Mot desamma anfördes såsom huvudargument, att valmännen i stora valkretsar ej kunde komma i den personliga beröring vare sig med varandra eller med kandidaterna, som vore önskvärd, och att valen allt för mycket komme att läggas i händerna på valledningen. Även om i kretsar med ej så stor omfattning möjligheten för flera olika politiska skiftningar att var för sig göra sig gällande bleve mindre, ansågs detta dock utgöra en ringare olägenhet, särskilt vid jämförelse med majoritetsvalen, där endast ett parti vore tillförsäkrat inflytande. 1906 års konstitutionsutskott fann, att de framförda anmärkningarna icke saknade fog, varför utskottet ansåg sig böra förorda en valkretsindelning med mindre omfångsrika valkretsar, än som ifrågasatts i 1904 och 1905 års propositioner. I rösträttspropositionen av år 1907 vunno anmärkningarna ävenledes beaktande. Som bekant tillämpas i 1909 års vallag endast undantagsvis grundsatsen om länen som valkretsar; och ehuru den där föreskrivna indelningen av riket i 56 valkretsar redan från början ansågs vara behäftad med vissa brister, fann 1912 års riksdag sig böra, i enlighet med konstitutionsutskottets hemställan, avslå ett motionsvis väckt förslag om utredning angående införande av större valkretsar. 1911 års kommitterade upptogo över huvud ej frågan om utvidgning av valkretsarna i sitt år 1913 avgivna betänkande, enär en ändring av vallagen på denna punkt ej ansågs falla under det kommittén givna uppdraget.

Emellertid blev, särskilt med hänsyn till de erfarenheter, som gjorts vid valen till andra kammaren 1917, spørsmålet om en begränsning av valkretsarnas antal alltmera aktuellt, och 1918 års lagtima riksdag upptog i sin förut berörda skrivelse till Kungl. Maj:t angående valsättets reformering (nr 226) även denna fråga till skärskådande. Den i skrivelsen begärda utredningen angående de olägenheter, som vidlåda det nu gäl-

lande valsysteemet, borde bl. a. omfatta en undersökning, i vad mån det kunde visa sig lämpligt att använda länen såsom valkretsar. I varje fall borde enligt riksdagens skrivelse en stark begränsning av valkretsarnas antal utgöra ett av ledmotiven vid den begärda utredningen. Dock kunde det ganska allvarligt ifrågasättas, huruvida det vore lämpligt att sammanslå mindre län till en valkrets, och å andra sidan skulle det tagas under överbägande, huruvida icke åtminstone de största länen allt fortfarande kunde vara uppdelade i två, eventuellt flera valkretsar.

Även vid 1920 års riksdag var frågan uppe i form av en motion i första kammaren, nr 289, vari hemställes, »att riksdagen ville besluta den ändringen i 18 § i lagen om val till riksdagen, att hädanefter varje län måtte utgöra en valkrets vid val till riksdagens andra kammare, dock med det undantaget, att Göteborgs stad alltjämt skulle utgöra en och de större städerna i Malmöhus län en valkrets». I anslutning härtill förordade konstitutionsutskottet (utl. nr 63) följande förslag till ändrad lydelse av 18 § i vallagen av den 26 maj 1909: »För valen till andra kammaren utgöra Stockholms stad och vart och ett av rikets län en valkrets, dock att Göteborgs stad samt Malmö stad bilda egna valkretsar». Emellertid avslog båda kamrarna utskottets hemställan; med hänsyn till den pågående utredningen ansåg man, att yrkanden i den av motionären och utskottet föreslagna riktningen ännu ej vore mogna till avgörande.

De sakkunniga framhålla, att, även om, såsom statistiken ådagalägger, det undantagsvis kan inträffa, att verkan på proportionaliteten av valkretsarnas förstörande icke blir den avsedda, valkretsförstörelsen inneboende tendens i förevarande avseende är uppenbar. De felkällor, ur vilka snedvridningarna i den proportionella representationen här flyta, äro de orepresenterade överskottstalen i valkretsarna, och det är uppenbart, att dessa reduceras till sin betydelse, i den mån väljarekåren, i stället för att sönderstyckas i många smådelar, sammanföres till ett färre antal större enheter. Särskilt för de mindre partierna skulle genom en dylik förstöring av valkretsarna öppnas större möjligheter än de, som nu för dem föreligga, att få vara med vid fördelningen av mandaten. Ett parti, som nu har ett för representationsrätt otillräckligt antal valmän i var och en av några närliggande valkretsar, kunde måhända, ifall dessa valkretsar sammansloges, komma att uppnå en tillräcklig numerär för att erövra en plats.

De sakkunniga vilja emellertid ingalunda bagatellisera de invändningar, som dels från andra synpunkter än den proportionella representationens, dels även, vid den nu gällande uträkningsmetoden, med hänsyn till platstillsättningen inom partierna framställts mot valkretsförstörelsen.

Invändningarna hava särskilt avsett ett befarat försvagande av personmomentet i valakten. Efter att hava granskat invändningarna komma de sakkunniga emellertid till den slutsatsen, att med det valsysteem i övrigt, som de föreslå, åtskilliga av anmärkningarna förlora så mycket av sin udd, att de få anses uppvägas av hänsynen till det plus i utsikterna till en bättre proportionalitet, som blir en verkan av valkretsförstoringen. De delar av de sakkunnigas förslag, på vilka de sålunda hänvisa såsom korrektiv mot de med valkretsförstoringen förenade vanskligheter, avse officiella valförberedelser och nytt sammanräkningsförfarande.

Såsom av den lämnade historiken framgår, har *länsindelningen* befunnits vara en lämplig utgångspunkt för en sådan ny valkretsindelning för andrakammarvalen, genom vilken valkretsarna skulle bli större än hittills. Riksdagen ansluter sig härtill i sin tidigare omnämnda skrivelse av den 22 maj 1918 angående valsättets reformering. Såsom de sakkunniga framhålla, tala för länen såsom valkretsar den intressegemenskap, som i många avseenden är en sammanhållande faktor för befolkningen i ett län, vidare förefintligheten av gemensamma offentliga institutioner, såsom landsting och hushållningssällskap m. m., vilka på olika områden låta befolkningsgrupperna inom ett län samverka för vårdandet av gemensamma offentliga angelägenheter, och slutligen det redan praktiserade förfarandet att låta länsstyrelserna vara organ för valens administration.

Länsvalkretsar.

De sakkunniga lämna i sitt betänkande s. 82—102 en sammanställning för varje särskilt län av 1903 års kommittébetänkandes och Konungens befallningshavandes tidigare (1918, 1919) ställningstagande till valkretsfrågan samt vidare av de i en av de sakkunniga utarbetad promemoria ifrågasatta olika alternativ och Konungens befallningshavandes ävensom partiorganisationernas yttranden med anledning därav. De sakkunnigas undersökningar utmynna i förslag till en sådan valkretsindelning, att länen i allmänhet bli valkretsar. Sammanslagningar av län eller delar av olika län avstyrkes. Däremot föreslås en tudelning av tre län, nämligen Göteborgs och Bohus län i Göteborgs stad (8 riksdagsmän) samt Göteborgs och Bohus läns landstingsområde (9 riksdagsmän); Malmöhus län i en sydlig valkrets, omfattande nuvarande södra valkretsen, från mellersta valkretsen Torna och Bara härad samt städerna Malmö och Lund (11 riksdagsmän), och en nordlig valkrets, omfattande nuvarande norra valkretsen, av mellersta valkretsen Harjagers, Frosta och Färs härad och Eslövs stad samt städerna Hälsingborg och Landskrona (8 riksdagsmän); slutligen Älvsborgs län i en nordlig valkrets, omfattande nuvarande norra och mellersta kretsarna (7 riks-

dagsmän), och en sydlig valkrets, omfattande nuvarande södra kretsen (5 riksdagsmän). Stockholms stad, som nu är delad i två valkretsar med vardera 8 riksdagsmän, föreslås att utgöra en valkrets med 16 riksdagsmän. — Valkretsar och antalet mandat i varje valkrets enligt de sakkunnigas förslag framgår av följande tabell:

Valkretsar	Folkmängd den 1 jan. 1920	Antal riksdags- män enligt R. O. §15 mom. 1	Rest	Tillägg enligt R. O. § 15		Summa riksdags- män
				mom. 2	mom. 3	
1 Stockholms stad	415,201	16	8,449	—	—	16
2 Stockholms län	237,015	9	8,217	—	—	9
3 Uppsala »	135,167	5	8,057	—	—	5
4 Södermanlands »	188,978	7	11,024	—	—	7
5 Östergötlands »	302,948	11	23,306	—	1	12
6 Jönköpings »	225,549	8	22,173	—	1	9
7 Kronobergs »	157,949	6	5,417	—	—	6
8 Kalmar »	229,887	9	1,089	—	—	9
9 Gottlands »	55,982	2	5,138	1	—	3
10 Blekinge »	147,729	5	20,619	—	1	6
11 Kristianstads »	239,480	9	10,682	—	—	9
12 Malmöhus läns norra	210,957	8	7,581	—	—	8
13 » » södra	270,684	10	16,464	—	1	11
14 Hallands län	147,753	5	20,643	—	1	6
15 Göteborgs o. Bohus läns landstingsområde	219,975	8	16,599	—	1	9
16 Göteborgs stad	200,577	7	22,623	—	1	8
17 Älvsborgs läns norra	170,785	6	18,253	—	1	7
18 » » södra	127,294	5	184	—	—	5
19 Skaraborgs län	243,158	9	14,360	—	1	10
20 Värmlands »	265,641	10	11,421	—	—	10
21 Örebro »	216,081	8	12,705	—	1	9
22 Västmanlands »	167,519	6	14,987	—	1	7
23 Kopparbergs »	251,005	9	22,257	—	1	10
24 Gävleborgs »	265,230	10	11,010	—	—	10
25 Västernorrlands »	262,740	10	8,520	—	—	10
26 Jämtlands »	131,985	5	4,875	—	—	5
27 Västerbottens »	179,376	7	1,422	—	—	7
28 Norrbottens »	180,342	7	2,388	—	—	7
Summa	5,847,037	217	330,463	1	12	230

De sakkunniga ägna i sitt betänkande ett särskilt kapitel åt frågan angående de överklagade missbruken av partibeteckningarna samt de åtgärder, som kunna vidtagas till rättelse härav. Missbrukets innebörd är ju som bekant den, att ett parti genom illojalt användande av ett annat partis beteckning — d. ä. utan medgivande av det senare — på obehörigt sätt söker befrämja sina syften, varvid närmaste avsikten är att genom en sådan åtgärd tvinga valmännen inom det andra partiet att deltaga i en offensiv mot ett tredje.

Partibeteckningarna och medel mot deras missbrukande.

Vid tiden för avgivande av 1911 års proportionsvalssakkunnigas betänkande (1913) funno visserligen dessa, att den ifrågavarande möjligheten såvitt bekant icke utnyttjats i sådan utsträckning, att från den synpunkten tillräckliga skäl föreläge för inskränkning av rätten att åsätta valseدلarna vilken partibeteckning som helst. Klagomålen hava emellertid i senare tid återkommit allt starkare, och i motionen nr 118 inom andra kammaren vid 1918 års lagtima riksdag hemställdes om en revision av valrättsbestämmelserna jämväl i syfte att förekomma missbruk av partibeteckningar på valseدلarna. Motionären anmärker, att man haft särskild anledning att uppmärksamma den påtalade bristen i valmetoden vid senaste andrakammarvalen (1917), »då ett sådant ohederligt förfaringsätt (annekterande av annat partis beteckning) vid flera tillfällen användes på ett sätt, som kan betecknas som skandalöst». Och han tillägger, att »angeläget synes det i den politiska moralens namn vara, att ett sådant förfaringsätt om möjligt förhindras genom lämpliga bestämmelser i valagen». Riksdagen är i sin skrivelse den 22 maj 1918 (nr 226) ense med motionären om, att i det anmärkta hänseendet ett uppenbart missförhållande föreligger. Riksdagen förmenar det vara möjligt, att det för andra kammarens vidkommande skulle komma att av sig självt försvinna, därest en anordning i syfte att åt alla partier garantera en representation, fullt motsvarande deras röststyrka, komme att genomföras. Ty i så fall skulle varje anledning för ett parti att genom begagnande av ett annats partibeteckning söka vinna en starkare representation komma att bortfalla, på samma gång som begagnandet av den främmande partibeteckningen skulle utesluta de i den ifrågavarande valkretsen på partiets kandidater avgivna rösterna från inflytande på valresultatet i stort. Komme åter en sådan anordning icke till stånd, vore det enligt riksdagens mening synnerligen angeläget att genom särskilda åtgärder söka vinna rättelse i det av motionären anmärkta missförhållandet. För andra val än andrakammarval vore — tillägger emellertid riksdagen — behovet i alla fall ofrånkomligt.

Historik.

*Partibeteck-
ningarnas
avskaffande.*

De sakkunniga hava undersökt, genom vilka anordningar missbruket i fråga skulle kunna förebyggas, och hänvisar jag i detta avseende till deras framställning i betänkandet s. 141—146. Undersökningen giver vid handen, att, därest man vill bibehålla vårt bestående system för beräkning av partiernas styrka och därmed möjligheten av proportionell platstillsättning inom partierna och därest man vidare vill vinna ett verkligen effektivt medel mot illojala karteller och samtidigt undvika att allt för mycket stegra partiorganisationernas makt vid kandidatnomineringarna, man näppeligen synes hava någon annan utväg att tillgripa än en anordning, vid vilken partibeteckningarnas roll vid sammanräkningen övertages av ett annat beteckningssätt, som öppnar samma möjlighet till sammanslutningar men icke är förknippat med samma risk för missbruk. De sakkunniga föreslå numrering av vallistorna genom offentlig myndighet. Denna numrering åter förutsätter officiell kandidatnominering och officiell reglering av förbundsförfarandet. Då efter genomförandet av en dylik reform ingen grund synes föreligga för partibeteckningarnas bibehållande, föreslå de sakkunniga deras fullständiga avskaffande.

Även av andra skäl föreslå de sakkunniga införande av officiella valförberedelser.

*Officiella
valförberede-
elser.*

Hittills har hos oss den politiska valförberedelsen överlämnats åt valmännen själva, utan att därvid offentlig myndighet på något sätt medverkat. Det är en alldeles ny ordning i detta hänseende, som de sakkunniga föreslå. De beskriva på följande sätt anordningens huvuddrag.

Inför Konungens befallningshavande skulle inom bestämd tid före det egentliga valet representantkandidater anmälas av ett visst minimiantal väljare. Förslagen finge väl i allmänhet, eftersom valkretsarna äro flermansvalkretsar, karaktär av listor över de personer, vederbörande önskade se valda. Men det skulle stå fritt att anmäla även en enda sådan kandidat. Förslagen skulle av Konungens befallningshavande förses med löpande nummer. Samhörigheten mellan olika listor skulle därefter åstadkommas genom att sammanslutningar mellan dem inginges och inför Konungens befallningshavande anmäldes. Sådana sammanslutningar bleve vid platsfördelningen att betrakta såsom enheter. Procedurens slutpunkt skulle bliva Konungens befallningshavandes kungörande av de anmälda listorna samt de emellan dem ingångna sammanslutningarna. Beträffande röstningen bleve den officiella kandidatnomineringens rättsverkan huvudsakligen den, att väljaren icke finge rösta på andra än nominerade kandidater. Därjämte hade han att å sin valsedel angiva numret å den vallista, vilken han önskade låta sin röst komma tillgodo.

Enligt de sakkunnigas framställning i betänkandet s. 149—153, till vilken jag hänvisar, skulle genom införande av dylika officiella valförberedelser vinnas klarhet och översiktighet över valsituationen, organiserande och samlande verkan på väljarmassorna, möjlighet till korrigerande från väljarnas sida på vissa punkter av metodologiska vanskligheter, förebyggande av illojala karteller samt förenklande av valuträkningen. Särskilt med den utomordentliga ökning av valmanskåren, som blir en följd av de nya rösträttsbestämmelserna, och med den avsevärda förstoring av valkretsarna, som införandet av länsvalkretsar skulle innebära, stegras behovet av anordningar till främjande av nyssnämnda fördelar. De sakkunniga underkasta invändningarna mot det föreslagna institutet en kritik (s. 153—156), genom vilken de anse sig påvisa, att dessa invändningar, ehuru välgående, dock icke upphäva betydelsen av de skäl, som av de sakkunniga anförts för institutets införande. De finna icke, att de åtgärder, som genom anordningen skulle påläggas väljarna och deras valledning, bleve av så mödosam art, att institutet på den grund vore att avvisa. Icke heller behöver enligt de sakkunnigas mening väljarens frihet bliva inskränkt till förmån för partiledningarnas makt, då rätten att nominera kandidater ingalunda skulle förbehållas dessa utan ett visst minimum — det föreslås 25 — väljare över huvud.

För detaljerna i den föreslagna officiella nomineringens och förbundsförfarandets organisation hänvisar jag till den ingående redogörelsen i betänkandet s. 156—183.

Även om, såsom jag tidigare omnämnt, de sakkunniga icke ansett sig kunna framlägga förslag om den nuvarande »partimetodens» ersättande med en »personmetod», hava de icke lämnat obeaktade de möjligheter, som kunna tänkas vara för handen att, med bibehållande allt fortfarande av parti- eller förbundsметоден såsom huvudresningen i valsystemet, utbygga detsamma med tillsatser av personmetodologisk karaktär och därmed reducera partimomentets herravälde till förmån för personmomentet. Det inslag av dylik art, som de sakkunniga föreslå, är »personröstning med subsidiär liströstning» eller, såsom den i betänkandet också benämnes, »fristående» röstning (bet. s. 184—196). Dess syfte är att underlätta val av en person, som i större eller mindre grad står utanför partierna, ävensom att göra det möjligt för valmännen att giva eventuellt nödig hjälp åt en på ett annat partis lista nominerad kandidat. Till uppnående av sagda syfte föreslås en sådan anordning å valsedeln, att denna indelas i två fält, åtskilda genom sifferbeteckning, ett övre,

Personröstning med subsidiär liströstning.

mindre, och ett undre, större. Det förra reserveras för ett fristående namn, ifall valmannen önskar rösta jämväl på ett sådant, det senare utgör plats för de listnamn, vilka han vill upptaga under listnumret. För att en fristående kandidat skall anses vald, skall han hava uppnått den s. k. Hagenbach-Bischoffska valkvoten. Uppnår han icke denna, gå rösterna till de subsidiärt angivna vallistorna, när han åter över valkvoten, utportioneras efter vissa, i betänkanudet närmare beskrivna normer överskottsroästerna på de subsidiärt angivna listorna.

Från de nuvarande stadgandena om »fria gruppen» skiljer sig det föreslagna institutet därigenom, att den nuvarande röstningen såsom »fri grupp», för den händelse den »frie» kandidaten icke blir vald, betyder fullständigt bortkastande av de på honom avgivna rösterna, samt, för den händelse han blir vald, innebär ett onödigt röstlöseri, enär rösterna, hur många de än må vara, allesammans förbrukas för hans val, medan däremot enligt det föreslagna institutet, såsom nyss beskrivits, för den händelse den fristående kandidaten icke blir vald, rösterna gå till den å valedeln angivna partilistan, och, för den händelse han blir vald, endast så många röster förbrukas, som nödigt är, varefter alla överlopsröster återgå till partilistorna. Röstekonomin blir sålunda ordnad på ett vida rationellare sätt, än vad fallet är vid »fria grupps»röstningen. Vad åter angår det föreslagna institutets förhållande till nu gällande stadganden om gemensamma kandidater, ligger den väsentliga skillnaden däri, att det förra i motsats till de senare möjliggör en verklig samverkan mellan de från olika partier kommande rösterna. Från dessa synpunkter blir det föreslagna institutet på helt annat sätt användbart än de hittills gällande anordningarna i samma syfte, vilka ju i det hela blivit döda inslag i vår valmetod.

Nytt sammanräkningsförfarande.

Mot den gällande metoden för ordnandet av kandidatnamnen inom partierna eller, såsom det allmänneligen plägar betecknas, platstillsättningen inom partierna, har, framhålla de sakkunniga, under årens lopp ett tämligen rikhaltigt anklagelsematerial samlats. Kritiken i detta avseende har intagit en förgrundsplats i debatten och gjorts gällande med stark betoning. Anmärkningarna hava icke riktat sig mot rangordningsregeln. Tvärtom har vid de val, där platstillsättningen kunnat ske med tillämpning av metodens rangordningsregel, något missnöje med metodens sätt att verka aldrig försports. Det har varit vid de — visserligen jämförelsevis sällan inträffande — fall, då metodens reduktionsregel måste anlitas för platstillsättningen, som utgången oftast berett valmännen misräkningar och alstrat missnöje. Platserna hava i dessa fall ofta blivit be-

satta med män, om vilka egentligen ingen tänkt sig att de skulle bliva valda. Förhållandet är allbekant och skall av mig senare ytterligare beröras.

I fråga om den reform av valmetoden, som i syfte att avhjälpa den omordade olägenheten påkallas, ligger, mena de sakkunniga, riktningen i det hela klar nog. Därom torde alla vara ense, att, då orsaken till det onda ligger i det dualistiska beräkningssättet, denna dualism måste antingen väsentligt reduceras till sin betydelse eller också helt och hållet upphävas. Icke heller torde det råda någon tvekan därom, att det är reduktionsregeln, som reformen måste gå ut över, och att rangordningens betydelse måste utsträckas. Den slutsats, vartill de sakkunniga komma, sedan de undersökt de olika alternativ, som föreligga, blir den, att dualismen i beräkningssättet måste helt och hållet försvinna och rangordningen konsekvent genomföras. Efter en jämförelse mellan »relativ», »engelsk» och »absolut» rangordning (betänkandet s. 205—211) stanna de sakkunniga vid att förorda den sistnämnda, särskilt på grund av valmännens invanda förtrogenhet med dess tankegång och dess konsekventa enhetlighet. Sådan rangordning har redan (1914) införts för ersättarvalen (21 och 87 §§ i vallagen). Innebörden av regeln anges av ordalagen i förstnämnda paragraf: »röstvärdet skall tillgodoräknas den av de förut ej valde, vilkens namn står främst på valsedeln». Den absoluta rangordningen innebär sålunda, att till ett lägre stående namn aldrig kan komma att tagas någon hänsyn, förrän de högre stående erhållit plats. Kommer det översta namnet icke in, bliva de följande aldrig tagna i betraktande av valuträknaren.

*Absolut
rangordning
den föreslag-
na valmeto-
dens ena
huvuddrag.*

Genom införande av absolut rangordning undanröjes, säga de sakkunniga i betänkandet s. 211, det fel, som enstämmigt anges såsom det mest betydande och mest framträdande i det nu gällande uträkningssättet, nämligen osäkerheten för valmannen, att hans valsedel vid uträkningen tages i betraktande i överensstämmelse med de anvisningar, som han genom sitt sätt att rösta givit. Redan genom möjligheten att ingå sammanslutningar av olika gradationer har beretts en utväg ur de nuvarande vanskligheterna. Men även om sådana uttryckliga särgrupperingar icke åvägabringas, utan olika grupper rösta i omedelbar gemensamhet, undanröjes de nuvarande bestämmelsernas verkan att betaga dem makten över personvalet. Utgången kan icke såsom nu komma att — trots den mest eniga röstning inom gruppen — bero på några få stänkröster eller på lottning. Tvärtom kan, då absolut rangordning gäller, varje grupp vara förvissad att alltid själv avgöra placeringen av sina kandi-

dater och av eventuella ersättare. Den risk i detta avseende, som en sammanslutning under nu gällande bestämmelser alltid måste medföra, försvinner. Och den sammanhållning, som erfordras, är ganska måttlig, långt mindre än vad gällande rangordningsregel kräver. Varje fraktion kan alltså framföra sina kandidater just i den ordning, som beräknats, utan att störas av tillfälliga stänkröster eller manipulationer från någon klick, som är för liten att kunna uträtta något själv och därför spekulerar i andras oenighet, så ofta reduktionsregeln härtill bereder möjlighet.

*Ändrad be-
räkning för
röstförbruk-
ningen
andra huvud-
draget.*

Det är emellertid, fortsätta de sakkunniga, icke ensamt det fullkomligt oberäknliga sätt, varpå nu gällande rangordningsbestämmelser allt emellanåt träda ur funktion, som bereder valmännen överraskningar och vållar missnöje; det är även en annan omständighet, som därvidlag spelar in, ehuru den vida mindre faller i ögonen: det allt för summariska tillvägagående vid platsberäkningen inom partierna, som det nu gällande reduktionsförfarandet medför. De sakkunniga påvisa (betänkandet s. 212—219), att, enär reduktionsregeln förbiser betydelsen av de gemensamma namnen å valsedlarna, den lämnar ett oriktigt resultat, så till vida som reduktionen av valsedlarnas röstkraft efter en platstillsättning i vissa fall blir för stark, i andra för svag. Förfarandet bör därför, mena de sakkunniga, ersättas av en metod, byggd på grundsatsen, att den röstmängd, som åtgår för tillsättandet av en plats, är densamma, vare sig platsen tillsättes av en fraktion ensam eller av tio olika fraktioner gemensamt, samt att denna röstmängd fördelas lika på varje röstenhet, d. v. s. att platsens tillsättande i lika mån åstadkommes av varje därvid avgiven röst. Metoden är därjämte även i övrigt avpassad till bättre överensstämmelse med d'Hondts fördelningsregel, än som kännetecknar nuvarande reduktionsregel. De sakkunniga påvisa, att, om visserligen nyssnämnda fel icke hittills spelat någon framträdande roll, det, ifall absolut rangordning införes, får en större betydelse, i det att det under sådan förutsättning i högre grad än tidigare bereder möjlighet för valmanövrer i syfte att genom uppdelning göra platsvinst. Införandet av absolut rangordning bör därför åtföljas av reduktionsregelns ersättande med en mera rationell metod för beräkandet av röstförbrukningen.

Den på ovan beskrivna grundsatser vilande sammanräkningsmetod för platstillsättningen inom partierna, som de sakkunniga förorda, ansluter sig väsentligen till det förslag, som framlades i 1913 års sakkunnigbetänkande. I ett par avseenden hava vissa modifikationer föreslagits.

*Samman-
räknings-
exempel.*

För att närmare visa, hur en röstsammanräkning försiggår enligt det

nya förfarandet, återgiver jag ett av de exempel, de sakkunniga framlagt i sitt betänkande (s. 226—230). Exemplet avser ett val till första kam-maren.

Valsedlarna ordnas och sorteras alldeles som f. n. tillgår. För varje parti utskrivs alltså erforderliga s. k. »hjälpsedlar», och med dessa verkställas alla de sedelgrupperingar, som förekomma vid sammanräk-ningarna, precis som nu sker. Likaså beräknas på vanligt sätt det antal platser, som tillfalla varje i valet deltagande parti. Det antages, att Moderata partiet erhållit 4 platser och att partiets hjälpsedlar ha följande lydelse:

Typ-n:r	Rösttal	Typ-n:r	Rösttal
1—A. B. C. D.	10	Transport	22
2—A. C. D.	10	5—B.	4
3—A. D.	1	6—D.	6
4—A.	1	7—E. D.	6
	Transport 22		Summa 38

För sammanräkningen användes en av de sakkunniga utarbetad tabellblankett. Blanketten är försedd med nödiga anvisningar. Då ta-bellen alltså fullständigt anger, hur i varje särskilt moment av sam-manräkningen skall förfaras, blir den följande framställningen i huvudsak endast ett återgivande av tabellens föreskrifter.

1:a sammanräkningen börjar därmed, att partiets valsedlar ordnas efter sina 1:a namn, så att lika många sedelgrupper erhållas som det finnes olika 1:a namn. Härvid fås alltså en grupp med namnet A. först eller, som det kortare må uttryckas, en A-grupp, bestående av typerna 1—4, vidare en B-grupp (typ 5), en D-grupp (typ 6), en E-grupp (typ 7). Varje grupps rösttal uträknas. De olika sedeltypernas namn införs i blankettens namnkol. Då några sedeltyper upptaga endast ett eller två namn vardera, antecknas å en rad i namnkol. »utan namn», för att man skall kunna redovisa även antalet sådana sedlar efter placeringen av deras resp. namn. I kol. 1 införs de förenämnda sedelgruppernas uträknade rösttal, således för A-gruppen 22, för B-gruppen 4 o. s. v. I denna kol. äro därmed införda rösttalen för var och en av partiets sedelgrup-per, och summan i kol. 1 måste därför bli lika med partiets rösttal; summan alltså = 38. Största rösttalet (i denna första sammanräkning samtidigt jämförelsetal) i kol. 1 innehaves av A., som alltså tilldelas 1:a platsen i ordningen. Namnet och dess jämförelsetal understrykas; dess ordningsnummer antecknas, och därmed är 1:a sammanräkningen avslutad.

T A -

utvisande kandidatnamnens ord-

Kandidatens namn	Namnens ordningsnummer	1:a samman- räkningen	2:a sammanräkningen			
		Rösttal för val- sedelgrupp med det i kol. N. angivna namnet först; därjämte namnets jäm- förelsetal [Gruppens röst- tal uträknas]	För nybildad valse- delgrupp med det i kol. N. angivna namnet främst fastställt		För det i kol. N. angivna namnet fastställt	
			Rösttal [Gruppens rösttal uträknas]	Platstal [Rösttalet i kol. 2 a divideras med största jämförelsetalet i kol. 1]	Rösttal [Rösttalet i kol. 1 lägges till rösttalet i kol. 2 a]	Jämförelsetal [Rösttalet i kol. 2 c divideras med platstalet i kol. 2 b ökat med 1]
N.		1	2 a	2 b	2 c	2 d
<u>A</u>	1	<u>22</u>	—	—	—	—
<u>B</u>	2	4	10	$\frac{10}{22} = 0.45$	14	$\frac{14}{1.45} = \underline{9.65}$
<u>C</u>	3		10	$\frac{10}{22} = 0.45$	10	$\frac{10}{1.45} = 6.89$
<u>D</u>	4	6	1		7	
<u>E</u>		6			6	
Utan namn.			1		1	
Summa		38	22		38	

BELL

nande inom partiet Moderata.

3:e sammanräkningen				4:e sammanräkningen			
För nybildad valseldgrupp med det i kol. N. angivna namnet främst fastställt		För det i kol. N. angivna namnet fastställt		För nybildad valseldgrupp med det i kol. N. angivna namnet främst fastställt		För det i kol. N. angivna namnet fastställt	
Rösttal	Platstal	Rösttal	Jämförelsetal	Rösttal	Platstal	Rösttal	Jämförelsetal
[Gruppens rösttal uträknas]	[Rösttalet i kol. 3 a divideras med största jämförelsetalet i kol. 2 d]	[Rösttalet i kol. 2 c lägges till rösttalet i kol. 3 a]	[Rösttalet i kol. 3 c divideras med summan av platstalen i kol. 2 b—3 b ökad med 1]	[Gruppens rösttal uträknas]	[Rösttalet i kol. 4 a divideras med största jämförelsetalet i kol. 3 d]	[Rösttalet i kol. 3 c lägges till rösttalet i kol. 4 a]	[Rösttalet i kol. 4 c divideras med summan av platstalen i kol. 2 b—4 b ökad med 1]
3 a	3 b	3 c	3 d	4 a	4 b	4 c	4 d
—	—	—	—	—	—	—	—
10	$\frac{10}{9.65} = 1.03$	20	$\frac{20}{2.48} = \underline{8.06}$	—	—	—	—
—	—	7	—	20	—	27	—
—	—	6	—	—	—	6	—
4	—	5	—	—	—	5	—
14	—	38	—	20	—	38	—

För andra sammanräkningen uttagas de sedelhögar, som bildade A-gruppen; alla de övriga sedelgrupperna lämnas orörda. A-gruppens sedlar omsorteras efter de namn, som nu äro de främsta, sedan A. erhållit plats i ordningen (placerats). Härvid erhålles en B-grupp (typ 1), en C-grupp (typ 2), en D-grupp (typ 3) och därjämte en grupp, vars sedlar icke upptaga något oplacerat namn (typ 4). Enligt rubriken i kol. 2a införes vart och ett av de nya gruppernas rösttal i kol. 2a å rad, som motsvarar resp. gruppnamn; rösttal för typ 4 å rad »utan namn». Rösttalet i kol. 2 summeras, summan skall naturligtvis utgöra 22 eller A-gruppens rösttal = senast placerade namnets rösttal, eftersom kol. 2a upptager A-gruppens alla sedlar.

Enligt rubriken i kol. 2c skall till varje oplacerat namns rösttal i kol. 1 läggas motsvarande grupps rösttal i kol. 2a, och summan utföres i kol. 2c; för B. lägges alltså 4 i kol. 1 till 10 i kol. 2a, och summan, 14, överföres till kol. 2c, för D. lägges 6 i kol. 1 till 1 i kol. 2a, och summan 7 överföres till kol. 2c. För oplacerade namn med rösttal i kol. 1 men utan motsvarande rösttal i kol. 2a eller omvänt, överföras följaktligen rösttalen i kol. 1 resp. kol. 2a oförändrade till kol. 2c; för C. överföres således 10 i kol. 2a till kol. 2c, för E. 6 i kol. 1 ävenledes till kol. 2c. Denna kol. kommer således att innehålla rösttalen för *alla* vid sammanräkningen giltiga främsta namn inom hela partiet och därjämte eventuellt förekommande valsedlar, vilkas alla namn redan placerats, i detta fall 1 valsedel; summan av rösttalen i kol. 2c skall alltså vara lika med partiets rösttal, i detta fall således 38.

Sedan kol. 2a och kol. 2c blivit utfyllda, skall, *så långt sådant erfordras*, platstal beräknas för valsedelsgrupperna i kol. 2a, därvid början göres med den grupp, vars främsta namn har största rösttalet i kol. 2c, här B-gruppen. Det är då klart, att eftersom *hela* A-gruppen med sina 22 röster fått 1 plats, så måste B-gruppen ha lika stor andel i denna plats, som B-gruppens rösttal, 10, utgör del av hela A-gruppens rösttal, 22; andelens storlek blir följaktligen $\frac{10}{22}$ eller uttryckt i decimalbråk = 0.45, som således är B-gruppens platstal i 2:a sammanräkningen, vilket också kan uttryckas så, att talet 0.45 anger platsmängden, som sedlarna i den vid 2:a sammanräkningen bildade B-gruppen i själva verket förde med sig från 1:a sammanräkningen, där de med sina 10 röster bidrogo till placeringen av A, som då var dessa sedlars främsta namn. Sedan platstal för ifrågavarande sedelgrupp fastställts, uträknas jämförelsetal för gruppnamnet, B, vars rösttal angives i kol. 2c. Rösttalen i denna kol. kunna betraktas såsom rösttal för de olika grupper, vilka nu tävla om

2:a platsen. Utdelningen sker enligt d'Hondt-Phragmén's regel: varje grupp's rösttal delas med det antal platser, gruppen förut erhållit, ökat med 1. B-gruppen i kol. 2a har för 10 röster påförts ett platstal = 0.45, men, för att fortsätta fiktionen, det är också den platsmängd *hela* B-gruppen med sina 14 röster uppnått; alltså skall *hela* B-gruppens rösttal

nu delas med $0,45 + 1$, och B:s jämförelsetal tecknas följaktligen $\frac{14}{1,45} = 9.65$,

vilket införes i kol. 2d. Vore nu detta jämförelsetal större än vart och ett av de övriga namnens rösttal i kol. 2c, så behövde inga flera jämförelsetal uträknas, ty det är klart, att ett jämförelsetal aldrig kan bli större än det rösttal, varur det beräknats. Rösttalet skall ju vid denna beräkning alltid delas med något tal, som minst måste uppgå till 1, med andra ord jämförelsetalet kan på sin höjd bli lika med rösttalet. Då emellertid B:s jämförelsetal, 9.65, är mindre än C:s rösttal, 10, i kol. 2c, måste jämförelsetal för C. uträknas. Detta sker alldeles på samma sätt som för B., och jämförelsetalet blir 6.89. B:s jämförelsetal är nu större än det för C. uträknade och större än varje annat namns rösttal i kol. 2c, vadan B. erhåller 2:a platsen i ordningen, och därmed är 2:a sammanräkningen avslutad.

På enahanda sätt försiggår den 3:e sammanräkningen, eller, mera allmänt uttryckt, alla sammanräkningar efter den 2:a. Därvid äro emellertid ett par omständigheter att särskilt beakta. De komma till synes först vid 3:e och följande sammanräkningar.

Vid beräkning av platstal i 3:e och följande sammanräkningar skall, likasom vid den 2:a, gruppens rösttal delas med det vid näst föregående sammanräkning största jämförelsetalet eller, som det ju även kan uttryckas, med det då placerade namnets jämförelsetal, och detta ehuru jämförelsetalet icke, såsom vid 1:a sammanräkningen, tillika är namnets rösttal. Att resultatet dock blir det sökta och att det angivna förfarandet enklast och bäst leder till målet, kan lätt ådagaläggas. Av tabellen framgår, att B, som vid 2:a sammanräkningen tilldelades plats, då hade ett rösttal = 14 (kol. 2 c.), och att dessa 14 sedlar utgjordes dels av 10 sedlar, som nu utgöra en C-grupp, och dels av 4 sedlar utan

annat namn (kol. 3 a). På den nuvarande C-gruppen föll alltså $\frac{10}{14}$ av den platsmängd, som utdelats till B. Men nu är ju av d'Hondt-Phragmén's regel tydligt, att den platsmängd, som ett parti efter någon viss platsfördelning innehar, måste vara lika med det tal, varmed partiets rösttal delades, då partiet uppnådde det jämförelsetal, på grund varav partiet senast fick plats. När ett parti fått 1 plats, har dess rösttal delats med 1, när det

fått 2 platser, har dess rösttal delats med 2 o. s. v. Då B. fick plats vid 2:a sammanräkningen, skedde det enligt tabellen kol. 2 d på grund av ett jämförelsetal, som erhöles genom att dela rösttalet 14 med 1.45; den platsmängd, som »B-partiet» innehar, när 3:e sammanräkningen börjar, är således = 1.45. Detta framgår även därav, att enligt tabellen de 14 B-sedlarna ensamma tillsatt 1 plats — den 2:a — varjämte 10 av dem bidragit att tillsätta 1:a platsen, och detta bidrag utgör 0.45. Alltså ha de 14 B-sedlarna sammanlagt tillsatt en platsmängd = 1.45. Följaktligen kommer

på C-gruppen $\frac{10}{14}$ av 1.45. Enligt tabellens kolumn 2 d är $\frac{14}{1.45} = 9.65$,

varav $1.45 = \frac{14}{9.65}$. Insättes nu detta värde på 1.45 i det nyss funna ut-

trycket på C-gruppens andel i platstillsättningen, så blir denna andel,

m. a. o. C-gruppens platstal, $= \frac{10}{14} \times \frac{14}{9.65}$, eller efter förkortning $= \frac{10}{9.65}$,

d. v. s. C-gruppens platstal fås genom delning av gruppens rösttal med det senast placerade namnets jämförelsetal. På enahanda sätt kan vid varje annan sammanräkning ådagaläggas riktigheten av detta förfarande, som uppenbarligen endast är en genväg vid platstalsberäkningen och därjämte medför den fördelen, att denna både till form och innehåll blir lika alla sammanräkningarna igenom.

Sedan platstal för en sedelgrupp i kol. a uträknats och innan beräkning av gruppnamnets jämförelsetal företages, skall först efterses, om grupp med det namnet främst har påförts rösttal i kol. a vid någon föregående sammanräkning. Är så fallet, vilket ju genast synes i tabellen, så måste sådan grupp ha varit med om platstillsättning — en eller flera gånger efter antalet a-kolumner, vari gruppen finnes antecknad. Tillkommer gruppen sålunda något antal platsdelar, vare sig de uträknats eller icke, så måste dessa naturligtvis tagas med i räkningen, då namnets jämförelsetal skall bestämmas, såsom f. ö. synes av tabellrubrikerna. Alltså, har platstal icke uträknats för grupp i fråga vid föregående sammanräkning — därför att detta varit obehövt —, så skall sådant göras nu, och det för varje a-kol., som upptager gruppens rösttal, så att gruppens *alla* platstal må komma med vid beräkning av jämförelsetalet. Men det är å andra sidan tydligt, att behöver jämförelsetal icke uträknas för visst namn, så behöver icke heller platstal uträknas för motsvarande sedelgrupp eller grupper.

Tillämpat på föreliggande fall skall alltså vid beräkning av jämförelsetal för C., som har största rösttalet i kol. 3 c, efterses om C-grup-

pen påförts rösttal i någon föregående sammanräknings a-kol. — här alltså i kol. 2 a. Det visar sig då, att gruppen icke allenast påförts rösttal i kol. 2 a, utan att även platstal uträknats för samma grupp och antecknats med 0.45 i kol. 2 b. För beräkning av C:s jämförelsetal i kol. 3 d skall således medtagas platstalet såväl i kol. 2 b som i kol. 3 b, C:s rösttal i kol. 3 c alltså delas med $0.45 + 1.03 + 1 = 2.48$.

De nu verkställda tre sammanräkningarna hava såsom synes utförts i överensstämmelse med den föreslagna lagtextens föreskrifter. I vissa fall, som f. ö. inträffa ganska ofta, är det emellertid, fortsätta de sakkunniga, möjligt att gå till väga på ett mycket enklare sätt, utan både platstal och jämförelsetal, och ett sådant fall inträffar just vid den 4:e sammanräkningen.

Om man först tänker sig, att lagtexten — eller, som den här må kallas »huvudregeln» — tillämpas, så skall vid 2:a sammanräkningen största rösttalet i kol. 2 c delas med motsvarande platstal i kol. 2 b, ökat med 1. Men det största platstal, som i denna sammanräkning kan förekomma, måste vara 1, eftersom det finnes endast en plats — den vid 1:a sammanräkningen tillsatta — att uppdelas på sedelgruppen i kol. 2 a. Det största tal, varmed rösttalen i kol. 2 c kunna komma att delas vid uträkningen av jämförelsetal, är således $1 + 1 = 2$. Om nu största rösttalet i kol. 2 c efter delning med 2 är större än något av de återstående rösttalen, eller, vilket ju är detsamma, om största rösttalet *före* delningen är mer än dubbelt så stort som varje annat av de nämnda rösttalen, så skall namnet, som innehar detta största rösttal, tilldelas 2:a platsen i ordningen. Tillämpas samma grunder på 3:e sammanräkningen, så är tydligt, att då två platser finnas att uppdelas, måste det största tal, varmed rösttalen i kol. 3 c kunna komma att delas för uträkning av jämförelsetal, bli $2 + 1 = 3$. Är då största rösttalet i kol. 3 c mer än tre gånger så stort som det näst största, så skall det namn, som innehar största rösttalet, tilldelas 3:e platsen i ordningen. På enahanda sätt i fråga om 4:e sammanräkningen, 5:e sammanräkningen, o. s. v.

»Hjälp:
regeln.»

Av detta förhållande kan man tydligen direkt begagna sig och alltså fastslå: är det största rösttalet i kol. 2 c mer än dubbelt så stort som det närmast största, så kan 2:a platsen i ordningen utan vidare räkning tilldelas det namn, som innehar detta största rösttal; är det största rösttalet i kol. 3 c mer än tre gånger så stort som det närmast största, så kan 3:e platsen i ordningen utan vidare räkning tilldelas det mot största rösttalet svarande namnet, o. s. v. efter samma grund. Detta förenklade beräkningssätt har kallats metodens »hjälpregel».

Av regelns formulering framgår, att tillämpningen icke förutsättes skola ske i sammanhängande följd, såsom fallet är med rangordningsregeln i vår nu gällande valmetod. Tillämpningen behöver således icke nödvändigt börja redan vid 2:a sammanräkningen; det kan ske t. ex. först vid den 3:e, så avbrytas vid den 4:e, ånyo fortsättas vid den 5:e, o. s. v. i alla tänkbara kombinationer.

Tillämpas nu detta på föreliggande fall, så synes av tabellen att rösttalet för D i kolumn 4 c är mer än 4 gånger större än det närmast största i samma kol.; i följd härav kan 4:e platsen utan vidare räkning tilldelas D, och härmed är 4:e och sista sammanräkningen avslutad.

Sedan nu partiets kandidatnamn ordnats, så långt kan vara erforderligt, besättas partiets 4 platser alldeles som f. n. tillgår, d. v. s. enligt föreskrifterna i lagförslagets 20 §.

Av nu beskrivna åtgärder framgår, att de valsedelgrupper, som förefinnas vid första sammanräkningen, antecknas i kol. 1 och att platsen tillfaller den största gruppen. Vidare att för varje följande sammanräkning antecknas i kol. c de grupper, som tävla om platsen, i kol. a de av grupperna i kol. c, eventuellt de dithörande undergrupper, som deltagit i nästföregående platstillsättning, och i kol. b, så långt erfordras, de platsandelar — platstal — som på grund härav belöpa på varje sådan deltagande grupp. Slutligen uträknas i kol. d med tillhjälp av d'Hondt-Phragmén's regel och på grund av rösttalen i kol. c och platstalen i kol. b jämförelsetal för varje grupp i kol. e, ävenledes så långt erfordras, varefter platsen tilldelas den grupp eller, som det ju också kan uttryckas, det namn, som erhållit det största jämförelsetalet. Men därav följer uppenbarligen, att platstillsättningen inom ett parti just är vad ovan angivits, en fördelning av partiets platser mellan de olika grupper, varav partiet består.

Det nya sammanräkningsförfarandet kan alltså korteligen beskrivas sålunda:

De platser valet avser, fördelas mellan de vid valet framträdande partierna på samma sätt som nu, således med tillämpning av d'Hondt-Phragmén's regel; de platser, ett parti erhåller, uppdelas likaledes enligt d'Hondt-Phragmén's regel, mellan de grupper, varav partiet består, med iakttagande att grupper, som framföra gemensamma kandidater få i mån av sina rösttal bidra till dessa kandidaters val.

I övrigt hänvisar jag till kap. IV i de sakkunnigas betänkande,

där en mera omfattande redogörelse för det föreslagna sammanräknings-sättet lämnas.

De sakkunniga förneka ingalunda, att även mot denna proportionella valmetod anmärkningar kunna framställas, vilka icke utan vidare äro att avvisa. Så är emellertid, tillägga de sakkunniga, förhållandet med alla valmetoder, vilka på en gång söka att så nära som möjligt bereda ett exakt resultat och skola ägna sig för praktiskt bruk. Å s. 264—272 upptagas till närmare skärskådande de viktigaste av de invändningar, vilka framställt. Vad särskilt beträffar den i åtskilliga tidigare yttranden av Kungl. Maj:ts befallningshavande förekommande anmärkningen, att metoden skulle vara svårfattlig för såväl valmän som valförrättare, göra de sakkunniga med stöd av en ingående motivering gällande, dels att valmännen skola finna grunderna för de nya bestämmelserna både vida lättfattligare och vida resonligare än de nu gällande, dels att för valförrättaren den förordade sammanräkningsmetoden skall komma att bliva betydligt mera lätthanterlig än nu gällande, på samma gång själva räknearbetet kommer att fordra mycket mindre tid och att kunna utföras av en mycket fåtaligare personal; det kan med lätthet sättas i system och ordnas efter ett i detalj uppgjort schema, som utan svårighet kan tillämpas även vid de största val. I detta sammanhang må erinras om de sakkunnigas förslag att, i likhet med vad som skett med avseende på kommunal- och municipalfullmäktigval, befallningshavandena även för handläggning av ärenden rörande andrakammarval bemyndigades att i erforderlig utsträckning förordna extra avdelningschefer och annan personal.

Genom remiss den 12 februari 1921 anbefalldes Kungl. Maj:ts samtliga befallningshavande att avgiva underdåniga utlåtanden över vissa delar av proportionsvalssakkunnigas förslag. Yttrandena borde avse förslaget om officiella valförberedelser samt förslaget om »personröstning med subsidiär liströstning». Någon ingående detaljgranskning begärdes ej utan endast ett mera allmänt ställningstagande till de föreslagna instituten. Yttrandena borde hava inkommit före den 1 mars.

*Kungl. Maj:ts
befallnings-
havande.*

Med hänvisning till den korta tid, inom vilken yttrandena borde vara avgivna, och att förslaget endast i vissa delar remmitterats till Kungl. Maj:ts befallningshavande, betona flera av dessa i sina utlåtanden svårigheten att i frågans dåvarande läge intaga en bestämd position till de föreslagna nyheterna.

I yttranden över det föreslagna personmetodologiska tillägget till det i övrigt partimetodiska valsystemet hava de flesta av Kungl. Maj:ts befallningshavande uttalat sig principiellt gillande. I vissa yttranden

kommer emellertid den uppfattningen till synes, att, även om uppslaget är beaktansvärt, det nya institutet sannolikt skulle komma att i praktiken spela en föga betydande roll.

Vad därefter angår de föreslagna officiella valförberedelserna, äro befallningshavandena av i viss mån delade meningar.

Sålunda finner Kungl. Maj:ts befallningshavande i Kristianstads län förslaget vara välgrundat och befallningshavanden i Älvsborgs län förklarar sig anse detsamma böra läggas till grund för lagstiftning i ämnet. Befallningshavanden i Hallands län förmenar, att den officiella nomineringen och förbundsförfarandet skulle medföra betydande fördelar, även om förenklingar vore önskvärda. Befallningshavanden i Göteborgs och Bohus län yttrar, att samthiga de institut, om vilka utlåtande infordrats, synas vara av den beskaffenhet, att deras införande, på sätt föreslagits, skulle innebära en avgjord förbättring i valmetoden. Länsstyrelsen i Gävleborgs län uttalar, att, såvitt länsstyrelsen kunnat bedöma, synas de principer, varpå förslaget är grundat, vara ägnade att bereda skydd mot illojala karteller samt åstadkomma reda och ordning i valsituationen men ändock lämna det enskilda initiativet erforderligt spelrum. Befallningshavanden i Kopparbergs län säger sig icke hava några principiella invändningar att göra mot de föreslagna nya anordningarna; invändningarna emot desamma äro enligt denna befallningshavandes mening föga välgående i jämförelse med de av de sakkunniga påvisade fördelarna.

Om de nu anförda länsstyrelserna sålunda oförbehållsamt ansluta sig till förslaget om införande av de officiella valförberedelsernas institut, ställa sig andra mera tveksamma. Nära nyssnämnda länsstyrelser står dock uti ifrågavarande hänseende länsstyrelsen i Norrbottens län, vilken yttrar, att fördelen med införande av kandidatnominering och anmälan av valförbund inför offentlig myndighet är enligt motiven till det framlagda förslaget i flera avseenden betydande, och att länsstyrelsen i stort sett icke kan motsäga, vad de sakkunniga därutinnan framhållit. Länsstyrelsen betonar emellertid vikten av att valförfarandet blir så enkelt och lättfattligt, att det icke föranleder till misstag från valmännens sida, och tillägger i detta sammanhang, att länsstyrelsen icke nu tilltror sig att bedöma, huruvida det föreslagna förfarandet är av sådan beskaffenhet. Kungl. Maj:ts befallningshavande i Blekinge län åter förklarar, att, även om de invändningar, som vanligen göras mot ifrågavarande institut, till en ej oväsentlig del bottna i oklara och oriktiga föreställningar om vad saken egentligen innebär, likväl ej bör förbises, att själva namnet »officiell kandidat» i många medborgares öron har en dålig klang och att anordningar i föreslagen riktning därför kunna befaras komma att ytterligare öka

obenägenheten hos stora lager av befolkningen mot ett aktivt deltagande i det politiska livet. Befallningshavanden ifrågasätter också möjligheten av ett ökat inflytande för valledningarna genom det nya förfarandet. Icke desto mindre förordar befallningshavanden ett försök till lagstiftning i den riktning, förslaget angiver, enär de rika möjligheter till valkupper, som det nuvarande systemet erbjuder, göra en reform nödvändig. Länsstyrelsen i Västernorrlands län framställer vissa invändningar mot den föreslagna anordningen, vilken den finner strida mot svenskt föreställningssätt och med nuvarande valkretsindelning onödig. Om emellertid länsvalkretsarna genomföras, förmenar länsstyrelsen, att det med all sannolikhet bleve erforderligt eller åtminstone lämpligt, att valförberedelserna i större utsträckning än vad för närvarande är fallet inordnades under vissa reglerande former, varför länsstyrelsen säger sig icke under sådan förutsättning kunna ställa sig principiellt avvisande mot, att de sakkunnigas förslag i huvudsak upphöjes till lag.

Sistnämnda länsstyrelse tillägger emellertid, att den icke kan tillstyrka den nya ordningens tillämpande redan vid de första val, som förättas i de tilltänkta större valkretsarna, utan att dessförinnan erfarenheten givit vid handen, huruvida icke nuvarande system må vara förenligt med den förändrade valkretsindelningen. En liknande ståndpunkt intages jämväl av överståthållarämbetet — vilket emellertid anser det vara nödvändigt, att även vid valen till första kammaren tillämpa systemet med officiella vallistor — så till vida som ämbetet ställer sig tveksamt, huruvida det vore klokt, att i och för tillämpning redan vid ett omedelbart förestående val införa de nya bestämmelserna. Ämbetet förmenar det vara att befara, att detta skulle medföra stora svårigheter för valmännen, och att det vore försiktigare att låta metoden så småningom inläras av den stora allmänheten, innan denna tvingas att använda densamma. Slutligen påyrkas uppskov med frågan om de officiella valförberedelsernas införande jämväl av länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Uppsala, Örebro och Västerbottens län. Av dessa uttalar länsstyrelsen i Stockholms län, att, även om ett uppskov med framläggande av förslaget i dess helhet är att tillråda, det därför icke bör vara uteslutet, att man, under avvaktande av den slutliga prövningen av de sakkunnigas förslag i dess helhet, genomför de detaljförändringar i den nuvarande valordningen, som kunna befinnas lämpliga och möjliga. Såsom sådana nämnas införande av den nya rangordningsprincipen samt utvidgning av valkretsarna. Kungl. Maj:ts befallningshavande i Malmöhus län håller, vad beträffar själva valförfarandet, före, att med principen om sammanräkning efter första namn åtminstone tills vidare tillräck-

ligt vore vunnet. De tre sistnämnda av nyss uppräknade fem länsstyrelser — av vilka länsstyrelsen i Västerbottens län framhåller som en billig och klok åtgärd, att ett förslag, som ingriper så intimt i hela den svenska valmanskårens rätt att utöva sin viktigaste medborgerliga gärning, i god tid varder känt och får bliva föremål för ingående diskussion och offentliga meningsutbyten, innan det upphöjes till lag — synas vara mera utpräglat emot de officiella valförberedelserna över huvud och överensstämma däri med länsstyrelserna i Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Skaraborgs, Värmlands, Västmanlands och Jämtlands län, ävensom Gotlands län, vilken senare länsstyrelse dock ställer sig mera tveksam än de övriga.

Bland dessa länsstyrelser finner visserligen den sistnämnda den föreslagna metoden med officiell kandidatnominering vara väl ägnad att befordra undanröjandet av den med nu gällande valmetod förenade olägenheten, att en grupp valmän har möjlighet att för sina valsedlar använda en annan grupps partibeteckning mot denna grupps vilja, och yttrar länsstyrelsen i Värmlands län, att från teoretiska synpunkter vägande skäl kunna åberopas till stöd för de allmänna principer, vilka för förslaget uppsättande varit vägledande. Men eljest framhållas såväl i dessa som i de övriga nyssnämnda och vissa av de tidigare berörda utlåtandena åtskilliga motskäl mot de officiella valförberedelserna. Bland dessa återfinner man argument, vilka jämväl i de sakkunnigas betänkande upptagits till behandling. Sålunda anföres, att offentlig myndighets medverkan på valets förberedande stadium i den betydande grad, som föreslås, icke kan anses stämma med hos oss gängse föreställningssätt. Vidare göres gällande, att de officiella valförberedelserna över hövan inskränka den enskilde valmannens frihet och stärka partiledningarnas makt och därför kunna vara ägnade att befordra »valledan». Det föreslagna förfaringsättet karakteriseras såsom invecklat och svårförståeligt. Åtskilliga befallningshavande anse därjämte, att faran för illojala karteller i hög grad överdrivits och att missförhållanden av dylik art icke förekommit i sådan utsträckning, att de påkalla en så radikal omläggning av förfaringsättet vid valförberedelserna, som föreslagits.

I väsentlig mån gälla emellertid betänkligheterna den betydligt ökade arbetsbörda, som i valtider komme att läggas på Kungl. Maj:ts befallningshavande, om förslaget om de officiella valförberedelserna bleve lag. Denna ökning i arbetet skulle, förmenas det, allvarligt äventyra övriga ärendens ordentliga handhavande, så mycket mera, som de politiska valens förberedelser komme att infalla på en tid, då länsstyrelserna vore upptagna av arbetet med framställningar till landstingen, och stora svårigheter särskilt i de

mindre residenstäderna förefunnes att utanför länsstyrelsens krets anskaffa kompetent personal för valarbetet, vilket med det nya systemets antagande skulle ytterligare kompliceras och i följd därav ställa stora krav på personalen. — Från tvenne håll (länsstyrelserna i Södermanlands och Västmanlands län) ifrågasattes inrättandet av särskilda övervalnämnder, event. gemensamma för två eller flera valkretsar.

De förslag till förbättrande av det nuvarande valsättet till andra kammaren, som de sakkunniga framlagt, innebära *dels* valkretsarnas förstorande, *dels* införande av officiella valförberedelser, *dels* möjliggörande av vad de sakkunniga benämna personröstning med subsidiär liströstning och *dels* nytt sammanräkningsförfarande.

Departementschefen.

De sakkunnigas förslag synas mig i det hela väl avpassade för sina syften och sålunda ägnade att avhjälpa de bristfälligheter, som kunna anses vidlåda det gällande proportionella valsättet. Förslaget olika delar sammanhänga därjämte på ett organiskt sätt med varandra. En reform, som byggde på de sakkunnigas förslag i dess helhet, komme därför att kännetecknas av enhetlighet och jämvikt mellan dess olika moment.

Emellertid anmäla sig mot en sådan reform betänkligheter, beroende därpå, att vissa delar av förslaget erbjuda så vittgående nyheter, att *dels* dessa nyheter kräva ett grundligare övervägande, än som i betraktande av den långt framskridna tiden blir möjligt, *dels* under alla förhållanden deras omedelbara genomförande kan tänkas vålla svårigheter vid tillämpningen. Detta gäller i främsta rummet anordningen med officiella valförberedelser. För visso kunna valmännen tänkas behöva längre tid än som under förutsättning av en snar tillämpning kan komma att stå dem till buds för att bliva så förtrogna med dylika nya anordningar, att de på tillbörligt sätt förmå utnyttja dem. Enahanda anmärkning läser med fog kunna göras i fråga om förslaget om personröstning med subsidiär liströstning, ett institut, som för övrigt synes bäst utnyttjas i samband med officiella valförberedelser. Av nu nämnt skäl finner jag mig ej böra förorda här närmast berörda tvänne nyheter till omedelbart införande i vårt valsystem.

Officiella valförberedelser.
Personröstning med subsidiär liströstning.

Innan jag övergår till frågan, huruvida det låter sig göra att, utan sammankoppling med nyssnämnda delar av de sakkunnigas förslag, till omedelbart genomförande upptaga förslagen om valkretsarnas förstorande och nytt sammanräkningsförfarande, anser jag mig böra säga med några ord motivera min anslutning till sistnämnda tvenne förslag.

Valkretsar-
nas för-
storande.

Vad först angår valkretsarnas förstorande torde jag kunna i det väsentliga hänvisa till den av de sakkunniga förebragta motiveringen för ändring i dylik riktning. Den av de sakkunniga föreslagna formen för valkretsförstoringen, d. v. s. länens konstituerande såsom valkretsar, samt de avvikelser, som de sakkunniga för tre län föreslå, synas mig lämpliga. Jag hänvisar såsom motivering till vad de sakkunniga anföra å s. 102—108 i sitt betänkande. Beträffande de norrländska länen kunna otvivelaktigt betänkligheter resa sig. Den av de sakkunniga förebragta utredningen synes emellertid giva vid handen, att bland dem, som frågan närmast angår, sympatierna för att varje sådant län må utgöra en enda valkrets äro övervägande; förhållandena äro redan med den nuvarande valkretsindelningen sådana, att denna icke i jämförelse med den föreslagna erbjuder fördelar, som uppväga nackdelen från den proportionella rättvisans synpunkt av det ringa antalet representanter, vilket nu tillkommer varje valkrets.

Ändrad-
samman-
räknings-
metod.

Vidkommande förslaget om ändrad sammanräkningsmetod, må erinras, att antalet proportionella valmetoder som bekant är synnerligen stort. I bil. 2 till de sakkunnigas betänkande redogöres för de viktigaste i främmande länder tillämpade metoderna. Därjämte hava icke minst i vårt land av författare på området och motionärer inom riksdagen åtskilliga förslag blivit framställda. En del av dessa omnämnas och belysas i de sakkunnigas betänkande, dels i flera särskilda sammanhang, dels i ett slutkapitel å s. 273—279. Det är en vansklighet att bedöma företrädena och olägenheterna hos dessa olika uträkningsätt under jämförelse med varandra. Vad som gör metodfrågan mera invecklad hos oss än i åtskilliga andra länder är, såsom de sakkunniga påpeka, de krav, vilka hos oss ingått i det allmänna föreställningssättet, dels på så stor frihet för väljaren som möjligt vid anordnandet av hans valsedel, dels på verkligt proportionell tillsättning inom partiet. Sloge man av på dessa fordringar, bleve problemet i motsvarande mån förenklat.

Vad nu beträffar den av de sakkunniga förordade valmetoden, utmärkes den, såsom också de sakkunniga enligt vad jag tidigare anfört framhålla, av både förtjänster och olägenheter. I jämförelse med nuvarande valmetod synas mig emellertid de förra givet vara större och de senare mindre än hos denna. De oeffterrättligheter, till vilka nu gällande sammanräkningsregler kunna föra, äro vid tillämpningen av det föreslagna förfarandet uteslutna. De klagomål, vilka framkallat kravet på en reform, bliva sålunda avhjälpta. Med hänsyn åter till andra valmetoder, vilka kunde tänkas komma i fråga, tillhör såsom nämnt jämförelsen icke de lättare. Av de båda huvuddrag, som känneteckna metoden, torde emellertid den

absoluta rangordningen för våra förhållanden vara bättre lämpad än andra rangordningsregler. Vad åter angår sättet för fördelningen å valsedlarna av röstbelastningen i och för tillsättandet av en plats, synes mig metoden utgå från rationella synpunkter och i sådant avseende vara konsekventare genomförd än åtskilliga andra metoder. Då därtill kommer, att metoden, såsom de sakkunniga påvisa, förhindrar valmanövrer och valknep, bereder den röstande stor rörelsefrihet inom det parti, han tillhör, och väsentligt underlättar valförrättarens arbete, har jag, med stöd av två sakkunniga beredningars förord, ansett mig böra tillstyrka den föreslagna valmetoden.

Nu har av de sakkunniga gjorts gällande, att de nya anordningar i fråga om valkretsindelning och sammanräkningsförfarande, som föreslagits, stå i sådant samband med de officiella valförberedelserna, att de senare äro ägnade att utgöra korrektiv mot vissa vanskligheter, som äro förknippade med större valkretsar och ett på absolut rangordning byggt sammanräkningsförfarande. *Partiell reform eller icke.*

De sakkunniga hava i sitt betänkande framhållit åtskilliga synpunkter, som kunde tala emot en partiell reform. Jag har i frågan ytterligare konfererat med de sakkunniga. Dessa hava därvid betonat, att givetvis enligt deras uppfattning valreformen allenast genom medtagande av de officiella valförberedelserna bleve ur de synpunkter, som för utredningen legat till grund, fullt tillfredsställande. Skulle det emellertid anses, att detta för närvarande vore ogörligt, men att det vore av vikt, att reformen av valkretsindelningen och sammanräkningsförfarandet icke förty nu genomfördes, så gäller det, mena de sakkunniga; att väga mot varandra å ena sidan de vanskligheter, en reform, däri officiella valförberedelser icke ingå, medför, å andra sidan de olägenheter, bibehållandet av de nuvarande stadgandena drager med sig.

Med hänsyn först till länsvalkretsarna hava de sakkunniga å s. 76 —79 i sitt betänkande tagit avstånd från deras införande utan samtidig förändring av valsättet i övrigt. Därvid syfta de sakkunniga, såsom jag tidigare omnämnt, ej blott på sammanräkningsförfarandet utan även på de officiella valförberedelserna. Vad de sakkunniga anföra rörande valkretsförstorings beroende av de senare och särskilt av förbunds-förfarandet, synes mig emellertid, om också i och för sig riktigt, till sin viktigaste del vara av den art, att även det nu tillämpade systemet med partibeteckningar kan vara till fyllest såsom komplement; även detta möjliggör en decentralisering av valrörelsen, därest förhållandena i ett län skulle frampressa nödvändigheten av olika listor inom samma parti. *De officiella valförberedelsernas betydelse med hänsyn till valkretsförstoringen.*

*De officiella
valförberede-
lsernas be-
tydelse med
hänsyn till
den absoluta
rangord-
ningen.*

Av större betydelse synas mig de sakkunnigas erinringar angående sammanhanget mellan den absoluta rangordningen — det föreslagna uträknings sättets huvuddrag — och de officiella valförberedelserna vara. Även mot de med den förra förbundna vanskligheterna skulle de senare enligt de sakkunniga spela rollen av korrektiv. Framför allt gäller det de följder, som kunna tänkas uppstå av den olägenheten hos den absoluta rangordningen, att den i viss utsträckning förhindrar sammanräkning av valsedlar, vilka upptaga samma namn, fastän i olika ordning. Härav skulle bl. a. den risken kunna tänkas uppstå, att ett enhetligt röstande parti genom att otillbörligt tillägna sig ett sådant partis beteckning, vilkas medlemmar i vidsträckt omfattning varierade namnordningen på sina valsedlar, skulle kunna räkna på förstärkta utsikter att göra en platsvinst från det för manövern utsatta partiet — en risk, som införandet av länsvalkretsar till följd av den därmed förbundna möjligheten till ökad splittring vore ägnad att ytterligare befrämja.

Att farhågor av nu beskriven innebörd grunda sig på teoretiskt riktiga betraktelser läser icke kunna bestridas, liksom det också är påtagligt, att ett officiellt reglerat förbundsförfarande skulle alldeles häva risken av sådana otillbörliga manövrer, om vilka är fråga. De sakkunniga hava emellertid vid överläggning med mig framhållit ett par omständigheter, vilka äro ägnade att försvaga farhågorna. Vid en jämförelse mellan den risk för spekulation i annat partis splittring, som vid nuvarande valsätt föreligger, och den, som efter införande av absolut rangordning och länsvalkretsar skulle föreligga, må nämligen den ökning av risken, som enligt det ovanstående är tänkbar, icke överdrivas. Risken beror ensamt på skillnaden i möjlighet att sammanräkna namn. Ökningen i risk hänför sig icke till en sådan röstsplittning, som tager sig uttryck i sedeltyper med genomgående olika namn. I sådant fall är risken lika stor nu, eftersom icke heller för närvarande sådana fullständigt olika sedlar kunna sammanräknas. Ökningen i risk inträder i stället, ifall splittringen tager gestalt i sedeltyper med samma namn men i omkastad ordning. Sådana sedlar kunna med nu gällande sammanräkningsförfarande komma att föras samman, nämligen när rangordningen brister och reduktionsreglens tillämpande inträder. Även med det i betänkandet föreslagna sammanräknings sättet kunna emellertid namn, som å sedlarna uppförts i olika ordningsrum, dock i mycket stor omfattning sammanräknas. I betänkandet s. 233—234 påvisas, hurusom den nu gällande rangordningsregeln är i förevarande avseende betydligt strängare än den av de sakkunniga föreslagna. — Slutligen må tilläggas, att, ifall valkretsförstoringen på omhandlade sätt kan tänkas stegra eggelsen till illojala manövrer med partibeteckning,

den å andra sidan också kan förväntas hava en verkan i rakt motsatt riktning. Då det inom valkretsen finnes lika många eller flera platser än partier och möjlighet sålunda föreligger för varje parti att bliva representerat, måste nämligen frestelsen till annektering av annat partis beteckning vara mindre, än då i valkretsen skola tillsättas endast tre å fyra platser, om vilka fem å sex partier hava att tävla.

Med hänsyn till det anförda synes det mig för visso kunna ifrågasättas, huruvida den omhandlade risken verkligen är praktiskt att räkna med i sådan grad, att den partiella reformen på den grund icke bliver försvarlig. Av särskild betydelse blir härvid den nyss påpekade öknningen av möjligheten till sammanräkning vid det föreslagna uträknings sättet i jämförelse med vad den nuvarande rangordningsregeln tillstodder. Såsom exempel på, hur det föreslagna förfarandet kan vid sin praktiska tillämpning verka, hänvisar jag till de omräkningar av redan hållna val, för vilka å s. 270 i betänkandet redogöres. Därav framgår bl. a., att vid ett 1910 hållet stadsfullmäktigval i Malmö vid vilket med tillämpande av nu gällande rangordningsregel endast tre platser kunde tillsättas, med samma regels motsvarighet i den föreslagna metoden — den s. k. hjälpregeln — icke allenast alla de sju platser, partiet erhållit, skulle kunnat tillsättas, utan även två därutöver, om så varit behöfligt. Det förefaller mig alltså sannolikt, att skillnaden i risk för ett parti att på omhandlade sätt förlora en plats vid å ena sidan det föreslagna uträkningsförfarandet, å andra sidan det nuvarande är vida mindre, än den vid första påseendet kan synas vara.

Vad angår sannolikheten av illojalt annekterande av partibeteckning, är det visserligen måhända för optimistiskt att förvänta, att den politiska moralen numera skulle hava utvecklats till sådan nivå, att det skarpa fördömande av partibeteckningsstöld, åt vilket 1918 års riksdagsskrivelse giver uttryck, undantagslöst omfattas och att således redan av dylika skäl en reducering av den praktiska risken till obetydliga mått vore välgrundad. Någon betydelse kan måhända dock tillmätas den reflexionen, att det, efter all den debatt i frågan, som förekommit, och med den ogillande uppmärksamhet, för vilken detta slags manöver från riksdagens sida varit föremål, borde anses vara i än högre grad än tidigare ned sättande för ett partis prestige att giva sig in på sådan. Belysande i detta avseende förefaller onekligen den omständigheten vara, att, enligt vad de sakkunniga meddelat, vid 1920 års val till andra kammaren veterligen inga sådana manipulationer förekommit, vilka skulle kunna betecknas såsom stöld av partibeteckning.

Skulle, såsom vore att hoppas rent undantagsvis, ett parti i någon valkrets vilja företaga sig att, i syfte att obehörigen tillskansas sig någon

platsvinst, utan tillstånd tillgripa ett annat partis beteckning, torde avsikten icke kunna hemlighållas, och får det för attacken utsatta partiet söka inom sina led åvägabringa det mått av sammanhållning vid röstningen, som erfordras för att möta faran.

Av vad jag hittills anfört framgår, att jag anser en reform av valkretsindelning och sammanräkningsförfarande kunna genomföras utan att nödvändigt behöva förbindas med stadganden om officiella valförberedelser. Det kan emellertid hända, att en kommande erfarenhet ådagalägger behovet av att en på ifrågasatt sätt begränsad reform fullständig genomförande, i samband med partibeteckningarnas avskaffande, av officiell kandidatnominering och officiellt förbunds-förfarande.

Om således den ifrågasatta reformen från synpunkten av de därmed förenade vanskligheterna åtminstone såsom ett första steg är för-svarlig, föreligga för dess framförande redan nu positiva skäl i de olägenheter, vilka äro förknippade med val under gällande valkretsindelning och uträkningsmetod, och vilka jag, i likhet med de sakkunniga, givetvis finner böra vägas mot de vanskligheter, som följa av en reform utan införande av officiella valförberedelser.

Med nuvarande valkretsindelning och uträkningsförfarande förenade olägenheter.

Den nu bestående valkretsindelningen tillkom, såsom de sakkunniga å s. 71 anmärka, på en tid, då vårt politiska liv räknade med endast tre partier. I överensstämmelse därmed äga flertalet (40) av de nuvarande 56 valkretsarna att utse endast 3—4 representanter vardera. Sedan dess har emellertid partiernas antal ökats till 5 å 6, och redan härigenom erbjuder den nuvarande valkretsindelningen otillräckliga förutsättningar för en i tillfredsställande grad proportionell representation av de särskilda meningsgrupperna. Det ligger också i sakens natur, att ju mindre valkretsarna äro, desto mindre exakt måste den proportionella valmetoden verka med avseende på fördelningen av representantplatserna. Ser man på den valstatistik, som av de sakkunniga anföres, framgår också, att avvikelserna från den exakta proportionaliteten äro så pass avsevärda, att valresultatet från strängt proportionell synpunkt måste anses ej fullt tillfredsställande. För de vid andrakammarvalen 1917 uppträdande sex partierna ställde sig sålunda valsiffrorna på följande sätt, varvid det första talet betecknar partiets procentuella andel av de röstande, det andra talet dess procentuella andel av andrakammarplatserna: det moderata partiet: 24,7—25,6, jordbrukarnes riksförbund: 3,1—1,3, bondeförbundet: 5,3—3,9, de liberala: 27,6—27,0, socialdemokraterna: 31,1—37,4, vänstersocialisterna: 8,1—4,8. Samma siffror för 1920 års val äro enligt av de sakkunniga utförda beräkningar: det moderata partiet: 27,8—30,4,

jordbrukarnes riksförbund: 6,2—3,1, bondeförbundet: 7,9—6,5, de liberala: 21,8—21,8, socialdemokraterna: 29,6—33,9, vänstersocialisterna: 6,4—3,9. Det faller i ögonen, att det är de större partierna, som äro överrepresenterade, de mindre, som äro underrepresenterade.

Det torde knappast vara nödigt att närmare ingå på de brister, som utmärka det bestående uträknings sättet vid platstillsättning inom partierna och vilka jag redan berört. Det är dualismen i förfarandet, tillsättningen för vissa fall efter rangordningsregeln, för andra efter reduktionsregeln, som framkallar oredan. Såsom de sakkunniga framhålla (s. 198), uppgöra valmännen sina valsedlar under den förutsättningen, att namnen därå skola tagas i betraktande i den ordning, vari de förekomma, och icke annorledes. Så händer emellertid, att enigheten vid röstandet visar sig icke hava varit tillräckligt stor, för att alla platserna skola kunna besättas enligt rangordningsregeln. Med avseende på tillsättandet av de återstående skall då reduktionsregeln tillämpas. Men detta innebär, att sammanräkningsmetoden nu ignorerar hela den nämnda förutsättningen och i stället utgår från den rakt motsatta, nämligen en fullständig jämställdhet mellan namnen. Erfarenheten visar, att valmannen icke tagit med i räkningen en dylik omkastning; det är honom oftast omöjligt att bedöma, om och på vilket stadium i uträkningsförfarandet den inträffar. Såsom de sakkunniga anmärka, måste det framkalla en lätt förklarlig misstämning, när det på så sätt inträffar, att valsedlar, som avgivits för att i första hand främja valet av vissa kandidater, i stället få bidraga att undanskjuta just dessa och föra fram andra, som beräknats skola endast i sista hand komma i betraktande. Det händer, att smågrupper inom partiet, disponerande endast över en obetydlig röst mängd, bliva de, som bestämma, vilka namn å de stora gruppernas kandidatlistor som skola utses. Därvid blir det, såsom erfarenheten visat, oftast något bland de sista namnen, som går in, i det att dessa till följd av sin placering för valmännen tett sig såsom ofarliga och därför varit föremål för minsta antalet strykningar. Det är »rangordningen nerifrån», som i sådana fall praktiskt taget blir avgörande för platstillsättningen.

Att de olägenheter, som äro förenade med nu rådande sammanräkningsförfarande, äro av den art, att de påkalla reformer, framgår av det sagda och är allmänt erkänt. Även med nuvarande valkretsindelning komma därtill dessa olägenheter att framträda i betydligt skärpt måtto, då metoden skall tillämpas vid val inom den genom den senaste röst rättsutvidgningen i så utomordentlig grad förstörade väljarekåren. Valkrets förstoringen torde icke i lika hög grad vara omfattad såsom ett önskemål. Att de små valkretsarna ur proportionell synpunkt medföra vissa olägliga konsekvenser, läser dock icke kunna bestridas.

Riksdagens
intresse för
en snar re-
form.

Till belysning av frågan, huruvida de nämnda båda reformerna kunna anses vara av den brådskande natur, att de böra göras till föremål för behandling och beslut redan vid innevarande års riksdag, vill jag erinra om de från riksdagens sida framförda önskningarna i detta hänseende.

Redan den 20 maj 1911 anhöll riksdagen om utredning, på vilket sätt bristerna i det tillämpade proportionella valsättet skulle kunna avhjälpas, samt förslag i sådant syfte. De sakkunniga, som med anledning härav tillsattes, inkommo den 3 december 1913 med sitt betänkande, vilket dock, vad beträffar val till riksdagen, icke ledde till någon annan förändring än införande av absolut rangordning vid ersättarevalen. Den riksdagens skrivelse, vari ånyo anhålles om utredning och förslag rörande det proportionella valsättets reformering och vari särskild uppmärksamhet, utom åt missbruket av partibeteckningarna, ägnas åt valkretsförstoringen och behovet av ändrade regler för platstillsättningen inom partierna, är daterad den 22 maj 1918. Valkretsförstoringen blev sedermera, vid 1920 års riksdag, föremål för behandling med anledning av tvenne i ärendet väckta motioner. Konstitutionsutskottet uttalade i sitt utlåtande över dessa, att enligt utskottets uppfattning en reform av den nuvarande valkretsindelningen vore ur den proportionella rättvisans synpunkt så oundgängligen påkallad, att en rättelse borde ske redan före dåvarande års val till riksdagens andra kammare, och detta utan hinder därav, att en utredning rörande det proportionella valsättet påginge. Utskottet föreslog därför riksdagen att för sin del besluta införandet av länsvalkretsar. Även de reservanter inom utskottet, i överensstämmelse med vilkas förslag riksdagen sedermera fattade sitt beslut, funno det vara nödvändigt, att en fullständig förändring i avseende å valkretsarna snarast möjligt komme till stånd. Den ändring av § 14 riksdagsordningen samt den övergångsbestämmelse, som riksdagen antog till vilande, och som av innevarande års riksdag bekräftats, avsågo att undanröja de grundlagsenliga hindren för inrättande av valkretsar av större omfattning. Förutsättningarna för det undantag från föreskriften i § 15 mom. 4 riksdagsordningen, att antalet riksdagsmän för varje valkrets skall fastställas för varje fyraårsperiod, vilket övergångsbestämmelsen stadgar, äro dels att under den fyraårsperiod, för vilken valen till andra kammaren år 1920 förrättades, en fullständig omreglering av rikets indelning i valkretsar bleve antagen, dels att därefter förordnande om nya val till andra kammaren bleve meddelat. Riksdagen räknar således här med att valkretsförstoringen skall vara genomförd före de första valen efter rösträtts-

utvidgningen. Vid samma riksdag, 1920, beklagar konstitutionsutskottet i sitt utlåtande (n:r 46) över en motion angående omläggning av det proportionella valsättet, att icke en kungl. proposition i ämnet blivit för riksdagen framlagd. Utskottet finner nämligen, att det hade varit synnerligen önskvärt, att en förbättrad valmetod kunnat antagas före 1920 års val till andra kammaren. Utskottet slutar med att betona vikten av att proposition i frågan bliver framlagd under början av 1921 års riksdag.

Av vad som anförts ävensom av yttranden inom riksdagen vid olika andra tillfällen framgår, att inom riksdagen ett starkt intresse råder för ett snabbt genomförande av såväl en valkretsreform som en förbättrad uträkningsmetod. Det kan icke heller bestridas, att, vad den sistnämnda beträffar, de oeffterrättligheter, till vilka den nu gällande metoden stundom leder, väl påkalla ett snabbt avhjälpande. Vad angår valkretsreformen, torde den iver, varmed denna reform från skilda håll både inom och utom riksdagen påyrkats, motivera densammans genomförande på sådan tidpunkt, att ett även i avseende på den proportionella platsfördelningen förbättrat valsätt kan komma till användning vid de val, då för första gången de nya rösträttsbestämmelserna skola tillämpas.

Vid avvägande mot varandra av de synpunkter, vilka enligt vad jag nu anfört, kunna läggas på frågan, har jag kommit till den uppfattningen, att, om valet står mellan å ena sidan att bibehålla den nuvarande ordningen, särskilt vad beträffar sammanräkningsförfarandet, å andra sidan att nu vidtaga den partiella reform, jag satt i fråga, företrädet torde bära tillerkännas det senare alternativet. Genom valkretsarnas förstörande och ett förbättrat sammanräkningsförfarandes införande tillgodoses tvenne önskemål med hänsyn till valen till andra kammaren, vilka länge och med styrka hava gjort sig gällande.

Liksom för förstakammarvalen föreslår jag även för andrakammarvalen, att åsättandet av partibeteckning å valsedlarna göres obligatoriskt. Röstning utan partibeteckning har i ytterligt ringa grad förekommit och enstaka dylika valsedlar måste alltid bliva bortkastade. De valmän åter, som vilja rösta gemensamt utan att därför sluta sig till något av valkretsens partier, böra, såsom de sakkunniga framhålla, lätteligen kunna ena sig om någon för dem gemensam beteckning.

De föreslagna lagändringarna torde lämpligen bära med vissa undantag träda i kraft den 1 nästkommande juli.

I enlighet med vad jag nu anfört har jag låtit på grundval av de sakkunnigas förslag inom justitiedepartementet utarbeta förslag till lag

om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen. För detaljerna i de föreslagna ändringarna hänvisar jag i tillämpliga delar till den av de sakkunniga i betänkandet lämnade speciella motiveringen.

Val av ledamöter i valnämnd.

I förevarande sammanhang torde jämväl böra till behandling upptagas en i samband med det förslag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet, som genom proposition nr 299 förelagts riksdagen, väckt fråga om viss ändring i 33 § i lagen om val till riksdagen.

Berörda förslag avser huvudsakligen frågan om gränsen mellan kommunalstämmas och kommunalfullmäktiges befogenhet. Enligt förslaget skall i § 35 mom. 2 i oförmälda förordning meddelas en bestämmelse av innehåll, att, där annorstädes än i samma förordning stadgas, att beslutanderätt i ärende tillkommer kommun på landet eller kommunalstämma, skall beslutanderätten utövas av fullmäktige, där sådana finnas, dock att ärende, för vars avgörande gäller annan grund för röst-rätten än i § 8 i förordningen sägs, alltid skall företagas å kommunalstämma samt att val av nämndemän och av sockenfullmäktige för utseende av vattenrättsnämndemän ej må förrättas av kommunalfullmäktige.

I sitt den 12 februari 1921 avgivna, till grund för nyssnämnda lagförslag liggande betänkande framhålla kommunalförfattningssakkunniga, att gällande bestämmelser förutsätta nämndemansvals förrättande å kommunalstämma. Vidare anföra de sakkunniga:

»Enligt 33 § av lagen om val till riksdagen gäller, att för kommun på landet skall å ordinarie kommunalstämma i mars månad varje år utses fyra ledamöter jämte två suppleanter i valnämnden, samt att valet skall ske 'i den ordning som om nämndemansval är stadgat'. Ehuru den citerade satsen utan tvivel tillkommit uteslutande för att fastslå den från förut gällande kommunala röstskala avvikande röstgrunden, läser den dock på grund av den ovan oförmälda ordningen för nämndemansval medföra, att valet bör företagas å stämma, även sedan denna röstgrund numera kommit att gälla också för kommunalfullmäktigval och för kommunal röst-rätt i allmänhet.

Någon anledning, varför valet av valnämnd skulle förbehållas kommunalstämma i kommuner med fullmäktige, finnes emellertid knappast. De sakkunniga hava för den skull föreslagit, att hänvisning till nämndemansval skall utgå, i sammanhang varmed bestämmelsen om tiden för valet underkastats en oväsentlig jämkning.»

Vid anmälan i statsrådet den 18 mars 1921 av de sakkunnigas förslag framhöll chefen för socialdepartementet, att det av de sakkunniga

beträffande 33 § i vallagen föreslagna uteslutandet av hänvisningen till stadgandet om nämndemansval vore, på sätt de sakkunniga framhållit, nödvändigt, om val av ledamöter i valnämnd, såsom tillbörligt vore, hädanefter skulle ankomma på fullmäktige. Förslag i denna fråga torde, fortsatte departementschefen, i samband med andra beträffande vallagen ifrågasatta ändringar komma att framläggas av chefen för justitiedepartementet.

Departementschefen.

I likhet med kommunalförfattningssakkunniga, till vilkas uppfattning chefen för socialdepartementet anslutit sig, finner jag val av ledamöter i valnämnd kunna utan olägenhet anförtros åt kommunalfullmäktige. Härför erfordras emellertid en ändring i 33 § i lagen om val till riksdagen, enligt vilket lagrum gäller, att valet skall ske i den för nämndemansval stadgade ordning. Då val av sistnämnda slag för närvarande lärer vara förbehållet kommunalstämma och Kungl. Maj:t häri icke föreslagit någon ändring utan fasthellre genom ovannämnda proposition framlagt förslag till uttrycklig bestämmelse om sådant vals undantagande från kommunalfullmäktige, torde, på sätt chefen för socialdepartementet ansett, den i 33 § vallagen förekommande hänvisningen till stadgandet om nämndemansval böra utgå. På grund härav och då jag icke har något väsentligt att erinra mot den avfattning, som paragrafen enligt de sakkunnigas förslag erhållit, tillstyrker jag berörda förslag allenast med en mindre jämkning.

Då det genom propositionen n:r 299 framlagda lagförslaget är avsett att träda i kraft den 1 juli 1921, torde jämväl förevarande, därmed sammanhängande ändring i 33 § vallagen böra lända till efterrättelse från och med nämnda dag.

I överensstämmelse med det anförda har jag låtit i det på grundval av proportionsvalsakkunnigas betänkande utarbetade lagförslaget införa förslag till ändrad lydelse av förevarande paragraf i vallagen.

Sedan departementschefen uppläst förslaget till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen, hemställde han, att, oaktat den i § 54 riksdagsordningen stadgade ordinarie propositionstiden redan tilländagått, ifrågavarande förslag måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ivar Brynolf.